МЕЛІТОПОЛЬСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ БОГДАНА ХМЕЛЬНИЦЬКОГО

КАФЕДРА УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ

МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ ДО КУРСУ «ЛІНГВІСТИЧНИЙ АНАЛІЗ ТЕКСТУ»

Мелітополь − 2019

УДК: 811.161.2’42 (076)

Методичні рекомендації до курсу «Лінгвістичний аналіз тексту» / Уклад.: С. І. Єрмоленко, О. В. Юрченко – Мелітополь, 2019. – 40 с.

У методичних рекомендаціях подається тематика та зміст лекційних, семінарських занять і самостійної роботи студентів філологічного факультету із лінгвістичного аналізу тексту відповідно до основних принципів модульного навчання. До кожного змістового модуля сформульована дидактична мета, дібрані рекомендації щодо вивчення фактичного матеріалу, підготовлені завдання для контролю знань та вмінь студентів із проблем лінгвістичного аналізу художніх та не художніх текстів.

Рекомендації призначені для студентів філологічних спеціальностей вищих навчальних закладів денної та заочної форми навчання.

Рецензенти:

О.В. Даниліна, кандидат філологічних наук, доцент кафедри української мови та культури факультету лінгвістики та соціальних комунікацій Національного авіаційного університету;

С.М. Дубяга, кандидат педагогічних наук, доцент, завідувач кафедри початкової освіти Мелітопольського державного педагогічного університету імені Богдана Хмельницького.

Рекомендовано кафедрою української мови МДПУ імені Богдана Хмельницького. Протокол № 15 від 08.05.2019 р.

ЗМІСТ

Зміст……. 3

Передмова……..... 4

1. Тематика та зміст лекційних, практичних занять та самостійної роботи студентів……..... 5

1.1. Лекції…… 5

1.2. Практичні заняття……... 8

1.3. Самостійна робота…….. 19

2. Плани розборів художніх текстів……..... 26

3. Зразки лінгвістичного аналізу тексту…….. 26

4. Основна і додаткова література…… 37

5. Критерії оцінювання знань студентів……...…... 39

ПЕРЕДМОВА

Курс «Лінгвістичний аналіз тексту» розрахований на 54 год., з них 12 год. лекційних, 12 год. – семінарські заняття, 30 год. – самостійної роботи, форма контролю – залік.

Провідними завданнями дисципліни є забезпечення фахової підготовки спеціалістів шляхом оволодіння знаннями про місце лінгвістичного аналізу тексту серед філологічних наук. Текст утілює в собі надбання думки, силу духу, свідомість мовця. Він є унікальною і складною словесною цілісністю, у якій зосереджено процес і результати пізнання дійсності. У дослідженні його лексико-граматичної організації сучасна лінгвістична наука і практика використовують новітні підходи, послуговуючись досягненнями герменевтики, психолінгвістики, риторики, когнітивної лінгвістики, теорії інформації. Найактуальнішу щодо цього наукову проблематику і найпродуктивніші практичні напрацювання акумульовано у пропонованих методичних рекомендаціях, підготовлених відповідно до вимог Європейської системи ECTS. У них реалізовано комплексний підхід до аналізу художнього і нехудожнього текстів, систематизовано найновіші положення сучасного мовознавства, використано інноваційні практики мовного аналізу. У них містяться також індивідуальні навчально-дослідні та практичні завдання, спрямовані на формування вмінь у студентів характеризувати різні мовленнєві витвори, моделювати текстову комунікацію тощо.

Методичні рекомендації охоплюють усі теми, які згідно з програмою вивчають студенти філологічних факультетів у курсі «Лінгвістичний аналіз тексту». До кожної теми подано питання, які студентам потрібно з’ясувати, основну й додаткову літературу, питання для самоконтролю та вправи, що допоможуть практично застосувати й закріпити здобуті знання. Питання для самоконтролю та вправи зорієнтовано на розвиток у студентів творчого, наукового мислення та формування в них навичок аналізу художніх та нехудожніх текстів.

Позааудиторна самостійна робота студента передбачає конспектування окремих теоретичних питань, які детально не аналізуються на аудиторних заняттях, і виконання в межах кожного модуля запропонованих нижче практичних завдань із наступною перевіркою їх викладачем.

Методичні рекомендації до курсу «Лінгвістичний аналіз тексту» орієнтовані на студентів філологічного факультету денної та заочної форми навчання.

1. ТЕМАТИКА ТА ЗМІСТ ЛЕКЦІЙНИХ, ПРАКТИЧНИХ ЗАНЯТЬ ТА САМОСТІЙНОЇ РОБОТИ СТУДЕНТІВ

ЛЕКЦІЇ

Лекція 1. Тема: **Предмет і завдання лінгвістичного аналізу тексту.**

Питання для обговорення:

1. У чому полягає різниця між підходами до кваліфікацій тексту з позицій трирівневої теорії вивчення мови (рівень будови мови, рівень її використання і рівень розуміння мови як системи систем)?
2. Чим, на ваш погляд, зумовлена варіативність назв лінгвістики тексту (пор.: металінгвістика, гіперсинтаксис, транслінгвістика, лінгвістика мовлення тощо)?
3. Як співвідносяться лінгвістика мовлення і лінгвістика тексту, лінгвістика тексту і лінгвістичний аналіз тексту?
4. Окресліть об’єкт і предмет дослідження в лінгвістичному та літературознавчаму аналізі текстів.
5. У чому полягає відмінність лінгвістичного аналізу художнього і нехудожнього текстів?
6. Випишіть із тлумачного словника значення слів «аналіз», «лінгвістичний» і «текст». Самостійно сформулюйте поняття «лінгвістичний аналіз тексту».
7. Використовуючи книгу В. Мельничайка (Уроки рідної мови. Лінгвістика тексту. 9 клас. – Т.: Навчальна книга – Богдан, 2002. – 23 с.), запропонуйте власну програму (перелік тем) вивчення основ лінгвістики тексту у загальноосвітній середній школі.
8. Чи погоджуєтесь ви з визначенням «Лінгвістика тексту – напрям мовознавчих досліджень, об’єктом яких є правила побудови зв’язного тексту і його смислові категорії», запропонованим на інтернет-порталі http//www.ukrlit.vn.ua? Обґрунтуйте свою відповідь.
9. Чи є тотожним поняття «лінгвістичний аналіз тексту» і «лінгвістична інтерпретація тексту»? Обґрунтуйте свою думку.

Лекція 2. Тема: **Різновиди лінгвістичного аналізу тексту.**

Питання для обговорення:

1. У чому полягає специфіка цілісного аналізу художнього і нехудожнього текстів?
2. Визначте, у чому полягає різниця між лінгвістичним, лінгвоестетичним лінгвостилістичним аналізом художнього тексту.
3. Поясніть відмінність між цілісним (комплексним) і частковим (фрагментарним) лінгвістичним аналізом тексту.
4. Окресліть сутність і роль етнолінгвістичного аналізу тексту. Проаналізуйте фрагмент тексту:
   Ой, місяцю-ріжку, світи нам доріжку
   По калиновім мості до свекрухи в гості.
5. Проаналізуйте вибраний вами фрагмент тексту за допомогою часткового психолінгвістичного аналізу.
6. Запропонуйте свій варіант лінгвістичного аналізу тексту, доповнивши існуючу класифікацію.
7. Складіть схему до будь-якого часткового лінгвістичного аналізу тексту.
8. Дайте характеристику інтегрування художнього тексту (на ваш вибір) одиницями графічного рівня.
9. Проаналізуйте нехудожній текст (на ваш вибір) на синтаксичному рівні. Як здійснюється інтегрування тексту одиницями цього рівня?
10. Зробіть частковий лінгвістичний аналіз тексту газети на морфологічному рівні.
11. Охарактеризуйте ваш улюблений поетичний текст з погляду образності та естетичності.

12. Здійсніть частковий лінгвістичний аналіз тексту реклами на лексико-семантичному рівні.

Лекція 3. Тема: **Методи і прийоми лінгвістичного дослідження тексту.**

Питання для обговорення:

1. Чим різняться поняття «метод» і «прийом» у лінгвістичному аналізі тексту? Які методи лінгвістичного аналізу тексту, на ваш погляд, є основними?
2. У назві курсу «Лінгвістичний аналіз тексту» вже міститься назва загальнонаукового методу – аналіз. Чи не вважаєте ви це некоректним щодо інших методів вивчення тексту з лінгвістичного погляду?
3. Спробуйте, вдаючись до зіставного методу, порівняти текст-оригінал і текст-переклад (на вибір).
4. Проаналізуйте будь-який текст, використовуючи статистичний (математичний) метод. Що він дає змогу встановити?
5. Запропонуйте кілька завдань для школярів на використання методу лінгвістичного експерименту з текстом.
6. Складіть анотацію до Вашої дипломної роботи. У чому полягає своєрідність такого прийому роботи з текстом?

Лекція 4. Тема: **Концептуальні виміри тексту, дискурсу і твору.**

Питання для обговорення:

1. Поясніть, як співвідноситься етимологічне значення слова «текст» із сучасними визначеннями цього поняття.
2. Чи погоджуєтеся ви з визначенням тексту І. Гальперіна? Відповідь обґрунтуйте.
3. У якому аспекті вивчається текст іншими філологічними науками: семіотикою, лінгвістикою тексту, літературознавством, текстологією, герменевтикою, феноменологією, когнітивною лінгвістикою, лінгвістичною прагматикою, соціолінгвістикою? Що у цих підходах спільного, а що відмінного?
4. Чим зумовлена відсутність єдиного тлумачення терміна «текст» у мовознавстві?
5. Запропонуйте власне визначення тексту, адаптоване для дітей загальноосвітньої середньої школи. Додайте до нього опорну схему.
6. Який образ ви б запропонували для метафоричного окреслення поняття «текст»? Чи погоджуєтеся ви з визначеннями тексту як «лінгвістичного всесвіту» (В. Звягінцев), філології як «універсального тексту про тексти» (Н. Автономова)? Обґрунтуйте свою відповідь.
7. Чи можна вважати текстом одне висловлювання? Чому?
8. Чи вважаєте ви текстом рекламний плакат, напис на значкові, графіті (так зване малюнкове письмо), кросворд? Наведіть приклади нетрадиційних текстів.
9. Випишіть основні положення (тези) наукової статті «Проблеми тексту в лінгвістиці, філології та інших гуманітарних науках» російського дослідника М. Бахтіна (Бахтін М. Проблема тексту в лінгвістиці, філології та інших гуманітарних науках // Слово. Знак. Дискурс. Антологія світової літературно-критичної думки XX ст. – Львів: ЛітОпис, 1996. – С. 318 – 324). Чи погоджуєтеся ви з автором?

Лекція 5. Тема: **Основні підходи до лінгвістичної класифікації текстів.**

Питання для обговорення:

1. Чи є тотожними поняття дискурсу і розмовного мовлення? Відповідь обґрунтуйте.
2. Як розуміти поняття «текст» і «твір»? Чи є тотожними поняття «художній текст» і «художній твір»?
3. Складіть порівняльну таблицю основних відмінностей між текстом і твором, спираючись на наукову статтю Р. Барта (Барт Р. Від твору до тексту // Слово. Знак. Дискурс. Антологія світової літературно-критичної думки XX ст. – Львів: ЛітОпис, 1996. – С. 378 – 385). Доповніть перелік відмінностей.
4. У яких контекстах уживають слово «твір»?
5. Поясніть твердження, що текст є формою відчуження твору від автора.
6. Наведіть приклади засобів вираження та актуалізації семантики тексту, а також засобів керування читацьким сприйманням та розумінням. Чи є така система засобів у словесному творі? Відповідь обґрунтуйте.

7. Визначте, континуум або корпусом яких текстів є політичний дискурс, кінодискурс, театральний дискурс.
8. Складіть опорні схеми до цієї теми, які можна використати в загальноосвітній школі.

Лекція 6. Тема: **Різновиди текстів за характером побудови.**

Питання для обговорення:

1. У чому полягає теоретичне і прикладне значення створення типології текстів? Укажіть на основні підходи до класифікації текстів.
2. Які типи текстів виокремлює Е. Верліх? У чому полягає недолік пропонованої класифікації?
3. Чи існує універсальна класифікація текстів, основу якої становить один розрізнювальний критерій? Обґрунтуйте відповідь.
4. Які мовні критерії покладені в основу класифікації текстів у сучасній лінгвістиці?
5. Запропонуйте власну типологію текстів у лінгвістичному аспекті.

ПРАКТИЧНІ ЗАНЯТТЯ

ТЕМА 1. : **ТЕКСТ ЯК ПРЕДМЕТ ЛІНГВІСТИЧНОГО АНАЛІЗУ** (2 год.)

МЕТА ВИВЧЕННЯ: виробити у студентів навички здійснювати частковий лінгвістичний аналіз тексту на лексичному, морфологічному і синтаксичному рівнях, закріпити практичні вміння щодо інтегрування тексту синтаксемами, лексемами, створення ними додаткового смислового навантаження.

ПИТАННЯ ДЛЯ КОНТРОЛЮ ПОПЕРЕДНІХ ЗНАНЬ, ОБГОВОРЕННЯ САМОСТСІЙНОГО ВИВЧЕННЯ ТА ОСМИСЛЕННЯ НАВЧАЛЬНОГО МАТЕРІАЛУ:

1. Назвіть час установлення лінгвістичного аналізу тексту (ЛАТ) як наукової та навчальної дисципліни.
2. Які передумови появи цієї науки?
3. Які філологічні дисципліни досліджують текст? З якими із них ЛАТ має дотичність?
4. Які мовні рівні тексту пропонує розглядати професор І. Ковалик у процесі лінгвістичного аналізу?
5. Які підручники і посібники з лінгвістичного аналізу тексту Вам відомі? Які з них вийшли наприкінці XX – початку XXI ст.?
6. Перелічіть основні напрями дослідження тексту.

ХІД ПРАКТИЧНОЇ РОБОТИ

ЗАВДАННЯ І ВПРАВИ:

ЗАВДАННЯ 1. *Проаналізуйте уривок української народної казки «Лисичка та журавель» на лексичному, морфологічному та синтаксичному рівнях. Визначте елементи, за допомогою яких створено гумористичний тон висловлювання.*

Лисичка та журавель

Були собі журавель та лисичка. Ото й зустрілися якось у лісі.

Журавель каже:

– Прийми мене, лисичко, на зимівлю, то я тебе навчу літати.

– Добре, – каже лисичка.

Прийняла його лисичка; от і живуть вони у лисиччиній норі.

Аж дізналися стрільці, що в норі живуть журавель з лисичкою; стали вони розкопувати ту нору. Лисичка й каже до журавля:

– Скільки в тебе думок?

– Десять, – журавель каже. – А в тебе скільки?

– Одна.

А далі знов каже лисичка до журавля:

– Скільки в тебе думок?

– Дев'ять. А в тебе скільки?

– Одна.

Тоді знов лисичка каже:

– Скільки в тебе думок?

– Вісім. А в тебе скільки?

– Одна.

Та так усе лисичка питає журавля, а той усе по одній зменшує. А далі лисичка каже, як уже стрільці ближче почали копати:

– Скільки в тебе думок?

– Одна, – відказує журавель, – а в тебе?

– Одна.

– Яка ж у тебе думка?

А журавель каже:

– Така: я ляжу поперед у норі і притаюсь – буду наче неживий; вони мене й візьмуть у руки, почнуть роздивлятись, то ти втікай; вони кинуться до тебе, тоді й я полечу.

Докопалися стрільці до журавля, взяли його в руки та й кажуть:

– От тобі й маєш! Лисиця задавила журавля... Киньмо його, то вже наш; докопаймося ще до лисиці.

Тільки вони це кажуть, а лисичка з нори – фіть! і пішла в ліс. А журавель – пррх! і полетів.

Ото й почали вони скликатися докупи, журавель з лисичкою. Лисиця каже:

– Куме!

А журавель:

– Кумо!

Лисиця каже:

– Куме!

А журавель:

– Кумо!

Лисичка й каже:

– Гов!

Поскликались вони докупи. Лисичка каже:

– Навчи ж мене літати за те, що я тебе перезимувала.

– Добре, – каже журавель, – сідай на мене!

Лисичка сіла на журавля, журавель підлетів угору, так як з хату, пустив лисичку на землю та й каже:

– А що, добре літати?

– Добре!

Журавель злетів до неї та й каже:

– Сідай на мене знов.

Вилетів журавель вище хати, пустив її й питається:

– А що, добре літати?

– Добре!

– Сідай же ще на мене!

Лисичка сіла, а журавель вилетів з нею високо-високо, так, що й оком не бачити, знов пустив лисичку та й питається:

– А добре літати?

Дивиться – аж тільки кісточки лисиччині лежать.

ЗАВДАННЯ 2. *Проаналізуйте текст П. Глазового «Не хвилюйтесь, громадяни!» з погляду використання в ньому просторічних слів. Яка їх роль у тексті?*

Часто чуємо у будні, Ще частіш у свято: – Україну поневолить, Пограбує НАТО! Та задумайся, будь ласка, Мій земляче-брате: Невже воно, оте НАТО, Таке дурнувате? Та невже ж... ото не знають Їхні генерали, Що давно уже до цурки Всіх нас обідрали? Уявіть, що Україну НАТО завоює, Як одягне голодранців? Чим їх нагодує? Скільки тут пенсіонерів, Скільки інвалідів! Скільки всяких чинодралів, Скільки дармоїдів! Та нехай сюди поткнуться Натівські машини – Їх роззують за півночі, Поздирають шини. Доведеться інтервентам Ночувати в танку, Бо на вулиці задушать За консервну банку. Тут на це спеціалістів – Ой же як багато! Їм міліція "до фені", Що якесь їм НАТО! Не хвилюйтесь, громадяни, І живіть спокійно. Нас від НАТО захистили Міцно і надійно. Дурнувата в того мама, Шизофренік тато, Хто повірить, що нас може Захопити НАТО.

ЗАВДАННЯ 3. *Проаналізуйте текст Д.Чижевського «Що таке філософія?» на лексичному рівні, морфологічному та синтаксичному рівнях.*

ЩО ТАКЕ ФІЛОСОФІЯ?

Саме слово філософія є грецьке й означає «любов до мудрості». Старі греки вживали це слово спочатку в тому самому значенні, що й «наука», «знання». Але помалу починається наукова спеціалізація, постають окремі «конкретні» науки, що займаються кожна якимось своїм спеціальним предметом. Значення слова «філософія» змінюється й для неї залишається якась сфера дослідження поза межами окремих конкретних наук. Філософія працює десь «попереду» окремих наук, «глибше», ніж вони, або підіймається «вище», аніж конкретні науки, обіймає питання «ширше», ніж вони.

Філософія досліджує, з одного боку, засади, «передумови» окремих конкретних наук, себто ті засади, з яких ці науки виходять, приймають їх на віру, а з іншого — не обмежується «передумови» якоїсь однієї конкретної науки, а шукає передумови, що є спільні кільком, а то й усім конкретним наукам; філософія перевіряє і з’ясовує ті шляхи, якими окремі науки шукають правди. В цьому сенсі говоримо, що філософія працює «поперед» окремих наук або «глибше», ніж вони (працю філософії в цім напрямку звемо *теорією пізнання, гносеологією, логікою та*

методологією наук або методологією тієї або іншої окремої науки – напр., математики, біології історії тощо).

Висновки окремих наук філософія хоче звести докупи, подати цілу картину там, де окремі науки є в стані дати лише малюнки окремих уривків світу, дійсності. Тому дехто з філософів не лякався навіть такої праці, як утворення філософської *енциклопедії* наук. Але в інших випадках філософ обмежується зведенням докупи, з'ясуванням, обробленням дат якоїсь окремої науки (говоримо про «філософську енциклопедію наук», але також про *філософії* окремих наук – «філософію історії», «філософію біології», хімії, мовознавства тощо).

Нарешті, для філософії залишалась ще й власна сфера дослідження – це насамперед уся людська діяльність поза межами наук. Людина не лише займається наукою, а й просто живе та в житті, щось діє, чинить; людина вірить у щось, має якусь релігію; нарешті, продукує мистецькі твори – починаючи *з* народної пісні та народного мистецтва й кінчаючи театром, літературою, малярством тощо. Філософія розглядає й їх, шукає в них «єства» (того, що залишається те саме, як би не були різні окремі випадки, явища, прояви: так, шукає того, що є в усіх релігіях, хоч як ці релігії – від поганства до християнства – є різні) та «сенсу» (значення, змісту). Говоримо про *філософію мистецтва*, або *філософію релігії*, або про *етику* (філософію людського чину взагалі), або й про філософію архітектури філософію театру або поезії тощо. У цьому сенсі філософія йде «вище», аніж окремі науки.

Та філософія не залишається при цих питаннях, а звертається до дослідження єства або сенсу людського життя в цілому та світу в цілому, нарешті, до Бога. Філософію, що займається цими питаннями, звемо найчастіше *метафізикою*.

ЗАВДАННЯ 4. *Визначте, яку роль виконують прикметники в тексті В. Симоненка «Найогидніші очі – порожні…». Чим пояснюється надання переваги саме формам найвищого ступеня порівняння прикметників? Зробіть частковий лінгвістичний аналіз на лексичному, морфологічному та синтаксичному рівні.*

Найогидніші очі порожні,
Найгрізніше мовчить гроза,
Найнікчемніші дурні вельможні,
Найпідліша брехлива сльоза.
Найпрекрасніша мати щаслива,
Найсолодші кохані вуста,
Найчистіша душа незрадлива,
Найскладніша людина проста.
Але правди в брехні не розмішуй,
Не ганьби все підряд без пуття,
Бо на світі той наймудріший,
Хто найдужче любить життя.

ТЕМА 2: **ТЕКСТ І ЙОГО КАТЕГОРІЇ** (2 год.)

МЕТА ВИВЧЕННЯ: виробити у студентів навички здійснювати частковий лінгвістичний аналіз тексту на фонетичному, графічному та морфемно-словотвірному рівнях, закріпити практичні вміння щодо інтегрування тексту синтаксемами, лексемами, створення ними додаткового смислового навантаження.

ПИТАННЯ ДЛЯ КОНТРОЛЮ ПОПЕРЕДНІХ ЗНАНЬ, ОБГОВОРЕННЯ САМОСТІЙНОГО ВИВЧЕННЯ ТА ОСМИСЛЕННЯ НАВЧАЛЬНОГО МАТЕРІАЛУ:

1. Як трактує поняття «текст» сучасна наука?
2. Перелічіть основні категорії тексту.
3. Як Ви розумієте категорію «цілісності» тексту? Яка буває цілісність?
4. Поясніть значення термінів «континуум», «когезія».
5. Що таке зв'язність тексту? Яка вона буває?
6. Назвіть можливі види зв'язку в структурі тексту.
7. Засоби когезії тексту.
8. За якими ознаками можна здійснювати членування тексту?
9. Як Ви розумієте лінійність й інформативність тексту?
10. Завершеність тексту – як одна з його основних категорій.

11. Які ще ознаки тексту виділяють науковці? Перелічіть їх.
12. Поясніть значення термінів: «контекст», «підтекст», «мікротекст», «макротекст».
13. Які види контексту Вам відомі? Розкажіть про них.
14. Які способи вираження прихованого смислу?
15. За якими ознаками класифікують тексти?

ХІД ПРАКТИЧНОЇ РОБОТИ

ЗАВДАННЯ І ВПРАВИ:

ЗАВДАННЯ 1. *Визначте фонетичні домінанти тексту М. Вінграновського «Вас так ніхто не любив». Проаналізуйте текст на фонетичному рівні.*

Вас так ніхто не любить. Я один. Я вас люблю, як проклятий. До смерті. Земля на небі, вечір, щастя, дим, Роки і рік, сніги, водою стерті, Вони мені одне лиш: ви і ви… Димлять століття, води і народи… Моя ви пам'ять степу-ковили, Зорі червоний голос і свободи. Дивіться, гляньте: мій – то голос ваш: Як світиться він тепло на світанні… Я вас люблю, як сіль свою Сиваш, Як ліс у грудні свій листок останній.

ЗАВДАННЯ 2. *Укажіть, чи є у тексті Л. Костенко «Не знав, не знав звіздар гостробородий…» специфічні морфемно-словотвірні засоби (префікси, суфікси). Яку вони виконують функцію? Чим зумовлено надання переваги саме цим мовним формам?*

Не знав, не знав звіздар гостробородий,
Що в антисвіті є антизірки,
Що у народах є антинароди,
Що у століттях є антивіки.
Це знаю я. Жалій мене, звіздарю!
Це знаю я, і голову хилю.
У антисвіті зірочкою марю,
В антинароді свій народ люблю.

ЗАВДАННЯ 3. *Охарактеризуйте уривок з тексту І. Драча «Таємниця життя» на морфемно-словотвірному рівні.*

ТЕМА 3: ЛІНГВІСТИЧНИЙ АНАЛІЗ ХУДОЖНЬОГО ТЕКСТУ (2 год.)

МЕТА ВИВЧЕННЯ: виробити у студентів навички здійснювати частковий лінгвістичний аналіз тексту на лексичному, морфологічному і синтаксичному рівнях, закріпити практичні вміння щодо інтегрування тексту синтаксемами, лексемами, створення ними додаткового смислового навантаження.

ПИТАННЯ ДЛЯ КОНТРОЛЮ ПОПЕРЕДНІХ ЗНАНЬ, ОБГОВОРЕННЯ САМОСТСІЙНОГО ВИВЧЕННЯ ТА ОСМИСЛЕННЯ НАВЧАЛЬНОГО МАТЕРІАЛУ:

1. Якими ознаками відрізняється текст художнього твору від текстів інших стилів?
2. Перелічіть ознаки художнього стилю.
3. Чим відрізняються переносні контекстуальні значення від переносних значень загальновживаних слів?
4. Як досягається образність художнього мовлення?
5. Охарактеризуйте епітет як елемент творення образності та способи його вираження.
6. Розкажіть про порівняння як образний засіб та його різновиди.
7. Метафора й образність. Які Ви знаєте види метафор?
8. Яка відмінність між художньою і мовною метафорою?
9. Що спільного і відмінного між твором і текстом?
10. Проаналізуйте поетичне мовлення та його особливості.
11. Охарактеризуйте прозове мовлення та його специфіку.
12. Розкажіть про драматургічне мовлення у зіставленні з прозовим і поетичним.
13. Фарба та слово. Проаналізуйте психологічне, соціальне й емоційне значення кольорів у тексті.
14. Запах і слово. Які Ви знаєте способи передавання у художньому тексті одоративності?
15. Музика і слово. Як її можна передати (відтворити) у тексті?

ХІД ПРАКТИЧНОЇ РОБОТИ

ЗАВДАННЯ І ВПРАВИ:

ЗАВДАННЯ 1. *Доберіть репродукцію картини і опишіть її.*

Послідовність опису картини (її репродукції):

1) Розгляньте репродукцію картини. Визначте її жанр;

2) Що ви знаєте про її автора?

3) Охарактеризуйте композицію картини;

4) Опишіть, що зображено на першому плані картини, потім – на другому;

5) Який настрій картини загалом?

6) Поясніть, чи гармонійно поєднано барви;

7) Охарактеризуйте майстерність художника;

8) Проаналізуйте, які почуття викликає картина у вас.

ЗАВДАННЯ 2. *Опишіть свою кімнату або робоче місце, використовуючи на вибір слова:* кутовий інтер'єр, гармонія кольорів, стримані кольори, стилізовані меблі, м'яке освітлення, квітковий декор, кут зору, ритміка кольорів, яскраві, тонально насичені барви, асиметричне заповнення площини, варіації теплих фарб, відчуття живої динаміки, імпозантна декоративність, колірна насиченість, мажорні, дзвінкі акорди кольорів, дизайн. *Охарактеризуйте текст-опис у лінгвістичному аспекті.*

ЗАВДАННЯ 3. *Прочитайте тексти. Яка різниця між описом оселі (інтер'єру) у художньому і нехудожньому текстах? Зробіть висновок.*

I. Вставали від столу, розбрелися по кімнатах. Іванові хотілося бачити кожний кутик… Кожна дрібничка, навіть який-небудь чайник у кухні говорив до нього своєрідною мовою. «Ти ще мене пам'ятаєш?» – казала кожна річ. Особливо багато таких речей у великій кімнаті, та званому кабінеті: ріг тура, мушля на попіл, приладдя до писання. Витертий одинокий шкіряний фотель – близький і свій. Столи, стільці, його ліжко, застелене так само, з тією самою білою прикривкою, а над ним краєвид Куїнджі. А найголовніше – портрет Марусі, що майже на цілий зріст людини величиною висів між двома вікнами над письмовим столом (За У. Самчуком).

II. На фотографії – куток робочого кабінету людини, яка займається розумовою працею, напевно, письменника. Про це свідчать розкладені на великому письмовому столі аркуші паперу і залишена ручка – гусяче перо – та інше письмове приладдя і речі, якими ніби зовсім недавно користувалися господар кабінету. З правого боку стола – велике м'яке робоче крісло, оббите темно-коричневою шкірою. У ньому, напевне, приємно сидіти і працювати. Під стіною – невелика етажерка, на ній складені стопами книжки. Над етажеркою – полиця, на якій рівними рядами стоять книжки різної величини.

ЗАВДАННЯ 4. *Зробіть цілісний лінгвістичний аналіз уривку з роману Люко Дашвара «Село не люди».*

Анотація

У селі все про всіх знають. Нічого не приховаєш. Тим більше – палку пристрасть дівчини-школярки Катерини до одруженого чоловіка Романа, батька її однокласника Олександра. Але невдовзі хлопець гине. У його трагічній смерті звинувачують Катю. Дівчина страждає. Та біда одна не ходить... Куди подітися засудженій громадою, наляканій та самотній Каті? Чим завершаться поневіряння нової Лоліти? Чи знайде вона своє щастя? Чи вистоїть під жорстокими ударами долі? Всевишній знає правду і не покине невинну душу на поталу юрбі.

Шанівка так ловко причаїлася у низині між пагорбами, наче од ворогів ховалася. Здавалося, впадеш сюди з неба – так навіки й залишишся. Аж ні.

За Шанівкою – три ґрунтові дороги. Після дощу всі три – суцільне болото. Однією підеш – за п'ять кілометрів потрапиш до сусідньої Килимівки зі школою, куди шанівські діти бігають, та облізлим клубом, де дядько Степан вечорами п'є горілку з мужиками, а як нап'ється, то горлає:

– Усе! Крапка! Тепер – тільки пісня!

Баби дочекатися не можуть, коли ж він, аспид, уже наклюкається, бо після того дядько Степан хапається за акордеон і таке виробляє, що сльози самі котяться.

– Ой ти, дівчино, з горіха зерня… – ридаючим різноголоссям підспівує вся Килимівка, аж доки Степанова дружина Маруся, що у Килимівці вчителює, не схаменеться:

– Йой, бісів син! Уже й спати часу нема. Гайда додому. Завтра ж до школи. І так виходить, ніби всім килимівцям на ранок до школи. Чи, може, у вчительки Марусі просто голос грізний, бо після її слів пісня гасне і село німіє.

Друга дорога веде до розваленої ферми, де колись, мамка казала, три тисячі корів ревли, їли комбікорм, доїлися та давали роботу тоді ще великій Шанівці.

За фермою – глиняна мазанка глухої бабки Килини, і другу дорогу ще видко серед будяків – не тому, що шанівці полюбляють ходити до розтрощеної будівлі та згадувати добрі часи, а тому що дня не минає, щоби хтось із них не завітав до баби Килини. – І як її, стару відьму, земля тримає! – дивується мамка, а в самої як одного дня рука чогось розпухла, то не до фельдшерки Віри у Килимівку помчалася, а до баби Килини. То ж бо й воно.

Третя дорога незабаром уже стежинкою стане. Ніхто із шанівців не розуміє, хто й навіщо проклав свого часу цю колію до кургану, що височіє біля села. Навіть баба Килина каже, що як була ще малою, так шляху до Килимівки і до ферми не було, а от широкий шлях до кургану вже був.

Катерина любить набрати повну кишеню насіння, видертися на маківку кургану й лузати. І – щоби нікого поряд.

– Увесь світ перед очима! – шепоче собі та роздивляється.Онде Килимівка, ліс, озеро… Там бабка Килина… А он татко з дядьком Романом п'ють під комбайном. Господи, а якою ж великою була Шанівка… Так і є. Шагреневе зменшення Шанівки з кургану добре видно. Життя тліє на єдиній кривенькій вулиці Імені Леніна: до неї з двох боків притулилися півтора десятка домів, Тамарчин кіоск, постамент, на якому колись гіпсова колгоспниця з гострим серпом стояла в позі ніндзя. Поряд – господарство шанівського магната Залусківського: контора, олійня, три трактори, комбайн, вантажний ЗІЛ і кроляча ферма. От і все. А далі глянеш – пунктиром прориваються з бур'янових хащ остови покинутих хат, колишня шанівська школа, розтягнута по цеглині, глибоченна яма, яку колись вирили, аби шанівським дітям басейн облаштувати, бетонні стіни будинку культури й магазину. Катерині чомусь особливо магазину шкода.

– Може, люди пішли, бо магазин закрили… – думає.

ТЕМА 4: **ЛІНГВІСТИЧНИЙ АНАЛІЗ НАУКОВОГО ТЕКСТУ** (2 год.)

МЕТА ВИВЧЕННЯ: сформувати у студентів уміння характеризувати текстові категорії цілісності, зв’язності, дискретності, інформативності, часу і простору, антропоцентричності тощо; виробити аналітико-синтетичні здібності у студентів при укладанні текстів за заданими категоріальними параметрами.

ПИТАННЯ ДЛЯ КОНТРОЛЮ ПОПЕРЕДНІХ ЗНАНЬ, ОБГОВОРЕННЯ САМОСТСІЙНОГО ВИВЧЕННЯ ТА ОСМИСЛЕННЯ НАВЧАЛЬНОГО МАТЕРІАЛУ:

1. Назвіть основні віхи формування та розвитку українського наукового стилю.
2. Дайте визначення науковому тексту. Яка існує класифікація таких текстів за сферами застосування? А за жанрами?
3. Перелічіть особливості науково-технічних текстів.
4. Які ознаки притаманні (властиві) науково-гуманітарним текстам?
5. Що Ви можете сказати про науково-навчальні та науково-популярні тексти?
6. Якими мовними ознаками наукові тексти відрізняються від текстів інших функціональних стилів?
7. Охарактеризуйте термінологію як одну із специфічних ознак наукового стилю.
8. Проаналізуйте іншомовну лексику в наукових текстах.
9. Яка проблема метафоричності наукового мовлення?
10. Назвіть приклади синонімів у наукових текстах.
11. Розкажіть про граматичні особливості наукових текстів: морфологічні ознаки наукового стилю; синтаксичні ознаки наукового стилю.
12. Проаналізуйте основні вимоги до оформлення наукового тексту: зовнішні ознаки; мовні формули, що супроводжують частини наукового тексту.

ХІД ПРАКТИЧНОЇ РОБОТИ

ЗАВДАННЯ І ВПРАВИ:

ЗАВДАННЯ 1. *Зробіть цілісний лінгвістичний аналіз наукового тексту.*

Рецензія Тетяни Дігай “КОРАЛОВЕ НАМИСТО” (про книгу Люко Дашвар “МОЛОКО З КРОВ’Ю”)

Люко Дашвар (Ірина Чернова) – журналіст, кіносценарист. Перший роман «Село – не люди» був відзначений премією «Коронація слова – 2007», а роман, про який ідеться, – премією

«Коронація слова 2008». Кохання – категорія постійна. Міняються часи й часові виміри – йому, коханню, байдуже. Й направду, нема найцікавішої теми для романіста, ніж кохання, особливо трагічне, пов'язане зі зрадою та смертю. Згадаймо Ромео й Джульєтту, задушену Дездемону, романтично-фольклорні образи… Кожен із читачів, думаю, успішно продовжить перелік.

Люко Дашвар – добра учениця, бо саме таке кохання присутнє в її романах. У романі «Молоко з кров'ю» – головні герої Маруся й Стьопа кохають одне одного з 12-ти років і до смерті, але їм постійно заважають: географічно-політичні й військові обставини (події роману охоплюють 1941 – 2007 роки), далекі й близькі родичі, заздрісні сусіди й вороги. Письменниця майстерно конструює сюжет. Інтрига до інтриги: весілля Марусі з першим парубком на селі Олексієм (от уже й необхідний любовний трикутник!), одруження Степана і, як наслідок, кохання Марусі й Степана набуває рис таємничості: «Більше – не розлучалися. Настороженими стали, обережними, таїлися, як ті партизани, і, здавалося, нікому й ніколи у Рокитному не спаде на думку, що рудий Стьопка-німець і горда румунка Маруся тільки й живуть, що день до ночі, бо вночі, хай раз на тиждень чи навіть на місяць, він таки обдурить усіх на селі й непомітно, як найдосвідченіший шпигун, підкрадеться під Марусине вікно. А вона вже чекатиме…». Вельми загострює сюжет коралове намисто, що в романі символізує вічність почуттів: намисто передають у спадок, його рвуть, гублять, знаходять, знову дарують: «Бабуся казали – у кого коралі біля серця, того вночі зірка зігріє». Разок намиста об'єднав події роману в коло, тому Пролог та Епілог читати найцікавіше. Переповідати подальші події я не стану – читайте роман, але можете мені повірити, що там удоста зрад, ревнощів, смертей, вбивств та інших не менш потрібних моментів для того, щоби книга читалася всю ніч, до рання. Отже, роман має всі ознаки бестселеру. А справжньої художньої книги? На мою думку, роману бракує природності. Поясню: Марусі й Степанові на початку оповіді ніхто не заважав об'єднатися й щасливо прожити своє життя разом не тільки вночі, а й удень. Але ця обставина завадила би письменниці створити проблемний сюжет, і тому першу й наступні перешкоди авторка сотворила ш т у ч н о, нічим (у тексті роману) психологічно їх не мотивуючи. І подальші події, про які говорилося вище, теж виглядають «муляжами» ситуацій, іноді на рівні пліток: «А ви знаєте, що?.. А ви чули про?..». Психологічно роман виглядає спрощеним, «мілко плаваючим», неглибоким. На мою думку, це – суттєва вада. Можливо, я помилилася. Уважно перечитала ключові сторінки, але відчуття штучності створеного мене не покинуло дотепер. А шкода, бо фантазійна «комора» Люко Дашвар повнісінька. Додати би фахового вишколу!

ТЕМА 5 **ЛІНГВІСТИЧНИЙ АНАЛІЗ ПУБЛІЦИСТИЧНОГО ТЕКСТУ** (2 год.)

МЕТА ВИВЧЕННЯ: виробити у студентів навички здійснювати цілісний лінгвістичний аналіз публіцистичного тексту на лексичному, морфологічному і синтаксичному рівнях, закріпити практичні вміння щодо інтегрування тексту синтаксемами, лексемами, створення ними додаткового смислового навантаження.

ПИТАННЯ ДЛЯ КОНТРОЛЮ ПОПЕРЕДНІХ ЗНАНЬ, ОБГОВОРЕННЯ САМОСТСІЙНОГО ВИВЧЕННЯ ТА ОСМИСЛЕННЯ НАВЧАЛЬНОГО МАТЕРІАЛУ: ХІД ПРАКТИЧНОЇ РОБОТИ

1. Проаналізуйте публіцистичний стиль та його підстилі.
2. Назвіть витоки публіцистичного стилю.
3. Охарактеризуйте мову газетних текстів:
    - Газетні заголовки та їх функції;
    - Пошуки нових лексичних засобів вираження;
    - Синтагматика публіцистичного тексту;
    - Парадигматика публіцистичного тексту;
    - Синоніми у мові ЗМІ;
    - Фразеологізми у тексті газети;
    - Словотвірні новотвори.
4. Розкажіть про інноваційні експресивні синтаксичні конструкції в мові ЗМІ:
    - Фігури накопичення (анафора, епіфора, енапода, анадиплоза, полісиндентон, градація);
    - Фігури уникнення (еліпс, зевгма, асиндетон);
    - Фігури переміщення (інверсія, паралелізм, хіазм тощо).

ЗАВДАННЯ І ВПРАВИ:

ЗАВДАННЯ 1. *Зробіть цілісний лінгвістичний аналіз публіцистичного тексту.*

Отдых/Культура

«Мати все» від Люко Дашвар. Роман, на який чекали! *Довгоочікуваний четвертий роман найтиражованішої письменниці України Люко Дашвар під назвою «Мати все» вийшов друком у видавництві «Клуб Сімейного Дозвілля». Перший наклад твору склав небачені для сучасної української літератури – 15 тисяч екземплярів, і як зазвичай буває з книжками письменниці – це тільки початок.* Цієї осені Люко Дашвар представляє широкій публіці свій четвертий роман «Мати все». Історія професорської доньки, у якої було все: турботлива мама, коханий чоловік, гарна квартира, вдосталь грошей – ідеальне життя. Але як всі прекрасно знають – «багаті теж плачуть». Підступ і брехня – ось на чому «авторитарна» мати побудувала родинну ідилію. Назва «Мати все», як і назви усіх книжок Дашвар, що побудовані на грі слів, мають неперевершену властивість з ювелірною точністю передавати захований у сюжетні лінії зміст. В основу роману письменниця поклала реальну життєву історію, яку колись побачила на одеському пляжі і в якій, переконана письменниця, багато людей побачать своє власне невигадане життя. Авторка передмови до роману, популярна телеведуча Ольга Герасим'юк, «проковтнувши» «Мати все» за ніч, емоційно зазначила: «Ось прочитайте це самі. Ось побачите за одну ніч. Буде боляче, бридко, солодко й дуже добре. І ви можете не зізнаватись, що це про вас». А головний редактор видавництва «Клуб Сімейного Дозвілля» Світлана Скляр додає: «Новий роман Люко Дашвар – це нова розповідь про нас, українських жінок, про наші кохання, втрати і зради, про бажання мати ВСЕ і про наслідки того ВСЕ. Авторці вдається зазирнути в душі читачів, змусити відчувати, переживати – не бути байдужим. Певно, за це читачі люблять її твори і голосують за них красномовніше за будь-яких експертів – грошима з власних кишень». Львів побачить нову книжку на презентаціях, що відбудуться у рамках Форуму видавців: 17 вересня 15-00 стенд №103, видавництва «Клуб Сімейного Дозвілля». Палац Мистецтв (вул. Коперника, 17).17 вересня 16-00 Музей етнографії, актова зала (проспект Свободи, 15)17 вересня 18-00 Галерея "Коралі", конференц-зал (вул. Менцинського, 15). Харків познайомиться з книжкою 28 вересня о 17-00 у Книгарні «Є» (ст. м. Історичний музей, вул.. Сумська, 3). Письменниця й сценаристка Люко Дашвар – унікальне явище в сучасній українській літературі. Її перший роман "Село не люди", став лауреатом премії конкурсу "Коронація слова-2007". Наступний роман "Молоко з кров'ю" став дипломантом премії "Коронація слова-2008" та переможцем конкурсу "Книжка року Бі-Бі-Сі-2008". Загальний наклад книжок письменниці, яка друкується виключно у видавництві «Клуб Сімейного Дозвілля», складає близько 110 тисяч примірників, що зі слів ЗМІ робить авторку "найтиражованішою письменницею країни".

Практичне заняття №6.

ТЕМА 6: ЗІСТАВНИЙ АНАЛІЗ ТЕКСТІВ РІЗНИХ СТИЛІВ. ЧАСТКОВИЙ ЛІНГВІСТИЧНИЙ АНАЛІЗ ТЕКСТУ (ФОНЕТИЧНИЙ, ГРАФІЧНИЙ, МОРФЕМНИЙ, СЛОВОТВІРНИЙ РІВНІ) (2 год.).

МЕТА ВИВЧЕННЯ: навчити студентів здійснювати цілісний лінгвістичний аналіз художнього і нехудожнього текстів; правильно визначати тип тексту; застосовувати різнорідні мовознавчі методи аналізу тексту: описовий, порівняльний, статистичний, трансформаційний, семантико-стилістичний, контент-аналіз і под.; інтегрувати текст одиницями різних рівнів: фонетичного, лексичного, морфологічного, синтаксичного.

ПИТАННЯ ДЛЯ КОНТРОЛЮ ПОПЕРЕДНІХ ЗНАНЬ, ОБГОВОРЕННЯ САМОСТСІЙНОГО ВИВЧЕННЯ ТА ОСМИСЛЕННЯ НАВЧАЛЬНОГО МАТЕРІАЛУ:

1. Назвіть основні етапи лінгвістичного аналізу художнього тексту.
2. Перелічіть прийоми дослідження мови художнього твору.
3. Як Ви розумієте поверхневий і глибинний аналіз художнього тексту?
4. Поясніть термін «предметний», «образний» та «ідейний» аналіз художнього тексту.
5. Чим відрізняється лінгвістичний аналіз нехудожнього тексту?
6. Які особливості проведення лінгвістичного аналізу текстів різних стилів?

ХІД ПРАКТИЧНОЇ РОБОТИ

ЗАВДАННЯ І ВПРАВИ:

ЗАВДАННЯ 1. *Поділіть текст на абзаци і складіть до нього план. Обґрунтуйте свій вибір. Охарактеризуйте функціональні вияви текстових категорій: цілісності, зв'язності, інформативності, часу і простору, антропоцентричності. Назвіть текст.*

Якщо говорити про сучасну українську літературу, то у список найвідоміших авторів, що здобули визнання та шалену популярність останніми роками, безперечно, ввійде і Люко Дашвар (псевдонім Ірини Чернової). І велику роль тут зіграв конкурс романів та кіносценаріїв «Коронація слова», на якому письменниця вже неодноразово здобувала перемогу. Роман «Молоко з кров'ю» – другий успішний твір авторки, що приніс їй і премію «Коронація слова – 2008», і звання «Книга року ВВС – 2008». Свого часу (бо ж минуло уже два роки і дискусії, як годиться, стихли) роман «Молоко з кров'ю» схвилював українські літературні кола. Тож виникає логічне запитання – чим? Не вчитуючись у численні рецензії, відгуки та коментарі після них, я визначила б цей твір як любовний роман. Однак слід розібратися, наскільки він відповідає вимогам жанру, чи вписується у сучасну українську літературу та чи вдовольняє читацькі запити. Тема твору стара, як світ, – любов, якій у літературі майже від початків приділялося найбільше уваги. Силою та напруженістю почуттів роман «Молоко з кров'ю» чимось нагадує «В неділю рано зілля копала» Ольги Кобилянськьї чи «Камінну душу» Гната Хоткевича. Схожості додає і певна містика, пов'язана з любов'ю, та майже всемогутня доля-фатум, що поєднує в пару Марусю та Степана, ламаючи їхнє життя. І можна довго шукати кінці й початки, думати, хто ж винен, та, мабуть, найкраще тут сказати, як віками говорилося в народі: «Так їм судилося…» А зображення любові, нерідко такої, що мусить долати численні перешкоди та нерозуміння оточуючих, акцент на почуттях та переживаннях головних персонажів, розвиток їх історії як основа всього сюжету – це і є головна вимога чи то головний критерій визначення роману як любовного. Друга неодмінна вимога до любовного роману – щаслива або принаймні емоційно задовільна кінцівка твору. Сама історія Марусі та Степана – то історія любові потаємної і швидше нещасливої, хоча й сильної, як смерть. Що й казати, дівчина сама вибрала собі долю: вдень для людей, щоби гарно було, а вночі – для себе. «День… Він для роботи. І на небі, як хмар нема, тільки сонце. А вночі кожну дівчину своя зірка-любов зігріває». Одружились би вони з Степаном – жили б довго й щасливо, можливо, й дочка б у неї народилася, як того хотіла сама Маруся, а проте… Тоді й книжки б не було. Та й життя – не така вже проста штука, щоби всім на добре виходило. А чи то гордість, чи то можливі людські розмови, чи незрозуміла магія намиста тому причиною, – то вже й не так важливо. Мало хто згадує про причини, коли наслідки накривають тебе з головою. А наслідком потаємного кохання Марусі та Степана стали їхні нещасливі сім'ї та поламане життя. Тож нема щасливої кінцівки для цієї історії. Чи ж «Молоко з кров'ю» тоді не любовний роман? Таки любовний, бо авторка завбачливо вмонтувала історію кохання Марусі та Степана у рамку прологу-епілогу, пов'язану з основними подіями твору кораловим намистом (чи радше намистиною, яка, проте, не втратила своєї магічної сили). Як на мене, таке завершення (чи продовження?) історії коралового намиста притягнуте за вуха, життєво невмотивоване. Письменниці знадобилося для цього занадто багато збігів, повторень (хоч би й з іменами), подекуди зайвих пояснень, що і як трапилося за певний відтинок часу, щоби узгодити все та вивести сюжет до обнадійливої, потенційно щасливої кінцівки. Однак з точки зору побудови любовного роману таке завершення цілком логічне. Тож втративши десь на вірогідності, Люко Дашвар значно виграла на цілісності історії, замкнувши її в коло все того ж коралового намиста. Та й читачам, як правило, більше до вподоби щасливі кінцівки, а болю й гіркоти в житті й так не бракує. Тим більше, що сам роман підкреслено трагічний, якщо згадати про ту кількість смертей, що їх пережили головні герої. Що стосується часу та місця подій, зображуваних у любовному романі, то це цілком залежить від вибору автора. Події роману «Молоко з кров'ю» Люко Дашвар відбуваються у часових межах «Перша світова війна» – «наш час». Однак ще одним свідченням на користь того, що це саме любовний роман (легший для сприйняття, ніж, наприклад, психологічний чи соціально-побутовий), є те, що історичне тло тут ледь окреслене, не розвинене вповні. Зрештою, це й зрозуміло, оскільки основна мета авторки – розповісти історію кохання, а не змалювати історичну панораму того часу. Звернення до певних історичних маркерів, необхідне для окреслення часу, в якому жили ті чи інші персонажі. А це, в свою чергу, пояснює витоки й причини тих чи інших важливих для твору подій. Зрештою, згодом ми дізнаємося, що вся історія не тільки подієво, а й часово скріплена кораловим намистом, що передавалося у сім'ї від матері до дочки. Ці коралі – немов окремий персонаж

твору, від якого залежить доля багатьох інших. Часом навіть виникає питання, кого ж насправді любить Маруся: Степана чи свої коралі (неодноразово повторена нею фраза «Не чіпайте мого!»). Окремо хотілося б сказати про мову. Жива розмовна стихія накриває вас з головою з перших сторінок. Ніякої рафінованої літературності, що не може не тішити. Лаконічність, влучність описових речень та велика кількість діалогів – вдало застосовані авторкою прийоми написання кіносценаріїв – додають твору динамізму. Проте є одне «але», і часом воно суттєво заважає читати роман. Я маю на увазі, що неможливо розмежувати мову старших мешканців села та молоді, мову 60-х, 70-х, 80-х років, нашого часу, оскільки стилістично вона незмінна протягом усього роману. Десь бракує радянської лексики, десь емоційне слівце здається анахронізмом. Якби історія не була так розтягнута в часі, то це було б не так помітно. Загалом «Молоко з кров'ю» – добре написаний любовний роман з цілком правдоподібною історією кохання, що розвивалася на теренах українського села. Так, окрема шана авторці за звернення до теми села у нашу добу. І тематикою, і перипетіями, і мовою, і обнадійливою кінцівкою твір задовольнить (зрештою, задовольняє вже близько двох років) широке коло читачів, а не лише вузьку когорту літературознавців та критиків. І це також добре, оскільки масова література – така ж необхідна частина.

ЗАВДАННЯ 2. *Визначте фонетичні домінанти тексту М. Вінграновського «Сива стомлена сутінь снігів…». Проаналізуйте текст на фонетичному рівні.*

Сива стомлена сутінь снігів,
Слід сорочий і лисячий слід.
І під крилами хмар-снігурів
Сонця зимнього жевріє глід.
Сиво як… сиво-сниву сосну
Нюха заєць, тінь свою нюха…
Так і є: з глибини в глибину,
З рук у руки, із вуха у вуха.
Світ кидається й спить на ногах,
Їсть і п'є, і нема йому свята…
Димно дихають в сивих снігах
Сосен яточка і сосенята…
Так і є… із-під хмар-снігурів
Сніг овіється даль-хитавиця,
Та ще приспана сила снігів,
Та над серцем зоря-вечорниця…

ЗАВДАННЯ 3. *Зробіть лінгвістичний аналіз тексту «Колискова» Н. Гуркіної на морфемному і словотвірному рівнях. Слова з якими морфемами є домінуючими у текстах? Із якою метою їх ужито?*

Колихаю, колисаю диво-ніченьку,
Обираю, вибираю казку – річеньку,
Все для тебе горошинка, моя донечко,
Засинай і спочивай, як з неба сонечко.
Наспіваю, проспіваю колисаночки,
Розповім про Миколая, його саночки,
Все для тебе моя зоре, моя донечко,
Спи спокійно моє диво, моє сонечко.
Розкладає Миколайчик подаруночки,
У торбинах чарівних лежать пакуночки,
Є й для тебе дар Святого, моя донечко,
Засинай і спочивай як з неба сонечко.
Як спіймає, заховає ранок ніченьку,
Розплескає на усіх світла річеньку,
Під подушкою знайдеш диво-даруночка,
Миколайчика гостинця-подаруночка.

ЗАВДАННЯ 4. *Визначте, яку роль відіграє наголос у поетичному тексті Л. Костенко «Очима ти сказав мені: люблю…».*

Очима ти сказав мені: люблю.

Душа складала свій тяжкий екзамен.
Мов тихий дзвін гірського кришталю.
Несказане лишилось несказанним.
Життя ішло, минало той перон,
Гукала тиша рупором вокзальним.
Багато слів написано пером,
Несказане лишилось несказанним.

ЗАВДАННЯ 5. *Проаналізуйте текст М. Луговика «Кобзарям Коліївщини» на графічному рівні. Чим зумовлено оригінальне розміщення та вибір великих літер у тексті?*

ГЛИБОКА ЯМА ЯК
БЕЗЗУБА ПАЩЕКА
ГУБАТА ГЛИЗЯВИМ
ВИВЕРТОМ ЗЕМЛІ
А ПУТЬ У ТУ ЯМУ
НЕНАЧЕ ДО ПЕКЛА
ЦЕ ВИГАДАТЬ МОЖУТЬ ЛИШ НЕЛЮДИ ЗЛІ
КРІЗЬ МЕРТВУ СЛІПОТУ ПОВІК ХОЛОДНИХ
ПРОЩАЛЬНЕ СОНЦЕ НЕ ПРОГЛЯНЕ
А НІ ТОМУ ЗАЛІЗНЯКОВІ АНІ ГОНТІ
А ЩЕ Ж ЯКА РОЗПРАВА В КОДНІ
ДЕ РАЗОМ З ГАЙДА-
МАКАМИ ЖИВЦЕМ
НЕНАЧЕ ОКАЯННИХ
О ТІЙ КРИВАВИЦІ
О ТІЙ ЖАХНІЙ ПОРІ
ПОХОВАНО
І КОБЗАРІВ
А ДЕ Ж ТОЙ ХРЕСТ ХОЧ ДЕРЕВ'ЯНИЙ
???
!!

ЗАВДАННЯ 6. *Проаналізуйте звукову організацію уривка з повісті М. Коцюбинського «Дорогою ціною»:*

Він жив, той морок, рухався, дихав, шептав щось тисячними устами, безперестанно, уперто, з посвистом, як стара баба. Соломія сиділа перестрашено та прислухалася, про що шепче морок. Шу…шу…шу… – починав він здалеку, шу…шу…шу… – одзивалось тут коло неї, – шу…шу…шу… – шепотіло все разом – а пощо було клясти… шу… шу…шу… а тепер умре… побачиш – умре… шу…шу…шу… Соломії ставало моторошно. «Брешеш, брешеш… – хотіла вона кинути в лице злому морокові, – він мій… він буде жити… його не дуже поранено … адже він стільки пробіг…» Але морок уперто шумів своє: – Він умре…шу…шу…

САМОСТІЙНА РОБОТА

Тема 1: Основні методологічні принципи та прийоми лінгвістичного аналізу тексту (2 год.)

Питання для теоретичного вивчення й обговорення:

1. Принципи лінгвістичного аналізу тексту.
2. Прийоми лінгвістичного аналізу тексту.
3.Робочі прийоми аналізу.
4. Види аналізу тексту.

Завдання:

1. *Проаналізуйте мову наведеного уривка, скориставшись прийомом зіставлення.*

Роса – один із видів атмосферних опадів. Являє собою дрібненькі краплини води, що осідають на поверхні землі і на предмети, коли з ними стикається охолоджений шар повітря. Утворюється при температурі вище від 0. Роса виникає в ясні ночі, переважно за тихої погоди. Особливо ясна роса на відкритих горизонтальних поверхнях (на траві, дахах, дошках). В Україні роса може дати до 0,5 мм опадів за ніч, річна кількість роси, що виділяється з повітря, становить 10-30 мм.

2. *Скористайтесь прийомом кількісного аналізу і визначте, скільки абстрактних іменників вжито в поезії І.Франка "Вічний революціонер" і чому?*
3. *Визначте доцільність вживання загальновживаних та поетичних слів у вірші Т.Шевченка "Садок вишневий коло хати".*
4. *Визначте співвідношення споконвічно українських і запозичених слів у макротекстах, дібраних самостійно.*
5. *Замініть виділене слово синонімічним, доведіть, що така заміна не покращила б текст.*

Мотря була на полі. Оришці треба на грядках полоти. Як на те Чіпка **розвередувався**: "Їсти та й їсти, бабо!" В одну душу: "Їсти!"

Тема 2: Ознаки тексту (2 год.)

Питання для теоретичного вивчення й обговорення:

1. Цілісність.
2. Зв'язність.
3. Членованість тексту.
4. Лінійність тексту.
5. Інформативність.
6. Завершеність тексту.

Завдання:

1. *Дайте визначення тексту. Які ознаки йому притаманні?*
2. *Доведіть на конкретному прикладі, що текст відрізняється від тематичної добірки речень.*

Тема 3: Композиція тексту (2 год.)

Питання для теоретичного вивчення й обговорення:

1. Поняття композиції тексту і її рівні.
2. Особливості змістової композиції.
3. Особливості лінгвістичної композиції.
4. Типи засобів зв'язку.
5.Архітектоніка тексту. Поверхнева і глибинна структура тексту.

Завдання:

1. *Назвіть типи побудови текстів. Доберіть приклади з художнього мовлення.*
2. *Поясніть принцип вертикальної побудови тексту на конкретному прикладі.*
3. *У чому виявляється поверхнева і глибинна структура тексту?*

Тема 4: Класифікація текстів (2 год.)

Питання для теоретичного вивчення й обговорення:

1. Види текстів.
    1.1. За характером вияву.
    1.2. За зв'язністю.

1.3. За способом ритмічної організації.
1 4. За змістом і формою втілення задуму.
1.5. За способом реалізації категорії інформативності.
1.6. За мовним матеріалом, представленим у творі.
1.7. За характером представленої інформації.
1.8. За характером ситуацій, що описуються творами.

2. Класифікація Серля-Вандервекена щодо мовленнєвих актів.
3. Класифікація Д.Міча.
4. Класифікація С. Гринева.

Завдання:

1. *Розкажіть про диференціацію текстів за зв'язністю, характером вияву, способом ритмічної організації, за змістом і формою втілення задуму.*
2. *Проілюструйте кожен тип тексту самостійно дібраним зразком.*
3. *Розкрийте основні положення класифікацій Серля-Вандервекена щодо мовленнєвих актів, Д.Міча, С. Гринева.*

Тема 5: Рівень цілісного тексту (2 год.)

Питання для теоретичного вивчення й обговорення:

1. Заголовок.
2. Слова-концепти.
3. Символ.
4. Повтори.
5. Власні імена.

Завдання:

1. *Визначте роль іменників у назвах розділів книги О.Чорногуза "Аристократ з Вапнярки". Чим пояснюється їх вибір?*

- Розділ I, у якому розповідається про елегантного незнайомця, провідницю міжнародного експреса, трьох в одному купе, китайського божка, дівчину з оливковими очима, фотокореспондентів і спалахи, як на полі бою.
- Розділ II, у якому розповідається про дивовижний "Фіндіпош", третю теорію, "восьме чудо світу", історію, двоє племен, своєрідне гасло, оригінальні сходи, чергову реорганізацію і народну мудрість.
- Розділ III, у якому розповідається про пристрасті, щастя, нове знайомство, знайдене втрачене, бенкет, меню і загадковий "шепеон".
- Розділ IV, у якому розповідається про пристрасть Стратона Стратоновича, його характерні риси, подвиг Ковбика і його хобі.
- Розділ V, у якому розповідається про апогей, команди, сувеніри, деякі дані з біографії, красуню офіціантку, підшлункову залозу, рідкісного індивідуума, периферію і прозорі натяки.

2. *До поданого уривка доберіть заголовок. Визначте засоби зв'язку в тексті.*

Свій власний голос має і кожне дерево в лісі. При найменшому подихові вітерця чути, як говорить горобина з березою, клен з дубом, осика з грушею-дичкою.

Округлі тьмяно-зелені листки осики завжди тремтять. Коли здійметься сильний вітер, осиковий лист рветься, дерево тривожно шумить, ніби скаржиться на свою долю. Понуре, недовговічне дерево осика.

Радісно, ласкаво шелестить темно-зелене березове листя. Навіть сильну бурю береза витримує стійко, не скиглить, як осика, а розпустить гілля косами за вітром і сперечається з ним.

Приємний, легкий голос має лист липи. Могутній дуб при тихому вітрі басисто лопоче... задумливий шелест гострокутного листа приєднує до лісового хору клен.

Легкий вітерець не розбудить мовчазну ялину. Йому нема за що зачепитись в її легкій вершині. Коли ж налетить сильний вітер, ялина махає лапчастими гілками. І він, зриваючись з них, злісно завиває.

У бурю діброва нагадує хвилі розбурханого моря.

Довгі гілки високостовбурних сосен завжди дзвенять ясно. Чудова музика соснового бору.

(В.Пархоменко.)

Тема 6: Поняття контексту та підтексту (2 год.)
Питання для теоретичного вивчення й обговорення:

1. Контекст, його типи.
2. Підтекст.

Завдання:

1. *Розкрийте сутність поняття* ***контекст.*** *Наведіть приклади різновидів контексту.*
2. *Що таке підтекст? Як він виявляється?*

Тема 7: Семантика тексту (2 год.)
Питання для теоретичного вивчення й обговорення:

1. Аспекти вивчення семантики тексту. Поняття семантичного простору тексту.
2. Концептуальний простір тексту.
3. Денотативно-подійний простір тексту.
4. Просторово-часова організація тексту.
5. Образ автора і образ персонажа: емотивний простір тексту.

Завдання:

1. *Розкрийте поняття* ***семантичний простір тексту.***
2. *Назвіть домінанти семантичного простору тексту.*
3. *Доведіть на конкретному прикладі, що основними категоріями художнього тексту є автор і персонаж.*

Тема 8: Дискурс і текст (2 год.)
Питання для теоретичного вивчення й обговорення:

1. Наративний дискурс як культурологічна реальність.
2. Наратив і дискурс.

Завдання:

1 *Проаналізуйте тлумачення наратора, нарататора, наратива, нарації в „Наратологічному словнику" О.Ткачука (Тернопіль: „Астон", 2002) і дайте відповідь на питання:*

- *від якого розуміння дискурсу відштовхується автор?*
- *що покладено в основу тлумачення наратива?*
- *чим зумовлено виділення нарації?*

Підтвердьте свою відповідь належним аналізом.

2. У поданих уривках знайти наратора або нарататора.

- На відшибі до крайнього будиночка протоптано стежку. То стежка Клавдії, чи Клавчина стежка. Дев'ятнадцять років топче вона свою стежку. Глянеш рано-вранці на заріччя – сонечко ледь продирає очі, а на піщаній косі бовваніє жінка. Висока, велична, як та жінка-велетень, про яку розповідається в казці, і біла хустка немов вітрило. А коли негода, вітер-завірюха, що притискає все живе до землі, тоді Клавдія схожа на ведмедицю, вигнану з лігва. І взимку вона не примушує себе чекати. Що б не було на дворі – тріскучий мороз, хуртовина безпросвітна, через яку зарічанці тижнями не вилазять на село, а Клавдія на межі – і знову мне свою стежку. (Ф.Абрамов.)
- Голова, вже немолода жінка, цілий день працювала на луці – від неї аж пашіло жаром, – спочатку не розуміла мене. Про що це я клопочуся? Про могилу? Та чи до небіжчиків зараз, коли мало не з кожного вікна війна зуби вишкіряє? Потім помовчала й, зітхнувши, сказала:
  - Та й не часто тепер ходимо на крутояр. То, бувало, як свято – всі гуртом до Архипа Білоусова, а тепер – ні, не ходимо.
  - Чому?
  - А дорога туди, забув? Снігом та водою брести треба. Половина села грипом перехворіє. А люди тепер безсилі, їх і без грипу хитає... (Ф.Абрамов.)

Тема 9: Категорії художнього тексту (2 год.)
Питання для теоретичного вивчення й обговорення:

1. Образ автора.
2. Детермінанта художнього тексту.

3. Домінанта художнього тексту.
4. Ключове слово.
5. Текстове семантичне поле. Тематична сітка.

Завдання:

1. *Назвіть структурні і змістові категорії. Поясніть їхню сутність.*
2. *Виділіть концептуальні та змістові категорії в оповіданні В.Винниченка "Федько-халамидник". Проаналізуйте способи їх реалізації.*
3. *Розкажіть про образ автора як поетичну категорію і детермінанту художнього тексту.*
4. *З'ясуйте специфіку словесно-мовленнєвої структури образу автора в повісті О.Кобилянської "Царівна". Скористайтеся матеріалами публікації М.П.Крупи "Словесно-мовленнєва структура образу автора в повісті "Царівна" О.Кобилянської" (// Мовознавство. – 1988. – № 6).*
5. *Дайте визначення робочого терміна* ***детермінанта художнього тексту.*** *Назвіть чинники текстотворення.*
6. *Як ви розумієте термін* ***домінанта****? Проілюструйте прикладами.*
7. *Розкрийте взаємозв'язок стильової і мовної домінанти на прикладі поезії Д.Павличка "На світі більше куль, аніж сердець!"*
8. *Розкрийте сутність поняття* ***ключове слово.*** *Визначте ключові слова у поезії Л.Костенко "Життя – як вокзал".*
9. *За якими принципами організовується текстове семантичне поле? Яку роль воно відіграє для втілення стильової домінанти?*

3. *Витлумачте сутність терміна* ***тематична сітка.*** *Проілюструйте відповідь прикладами.*
4. *Визначте тематичну сітку в "Похороні друга" П.Тичини. Проаналізуйте логічну та мовну домінанти, назвіть ключові структурно-смислові елементи.*

Тема 10: Лінгвістичний аналіз художнього тексту (2 год.)

Питання для теоретичного вивчення й обговорення:

1. Художній стиль.
2. Засоби образності (тропи) у художньому творі.
3. Лінгвістичний аналіз текстів прози.
4. Лінгвістичний аналіз текстів драматичних творів.
5. Лінгвістичний аналіз поетичного тексту.

Завдання:

1. *Назвіть сферу використання, призначення, основні ознаки художнього стилю.*
2. *Розкажіть про основні мовні засоби художнього стилю.*
3. *Прокоментуйте повний лінгвістичний аналіз віршів І.Франка „Вічний революціонер" та П.Грабовського „Я не співець чудовної природи", поданий у посібнику І.І.Ковалика, Л.І.Мацько, М.Я.Плющ „Методика лінгвістичного аналізу тексту".*
4. *Назвіть особливості дослідження текстів прози, драматичних творів та поетичного тексту.*

Тема 11: Ритміко-інтонаційна організація тексту (2 год.)

Питання для теоретичного вивчення й обговорення:

1. Інтонація як основний виражальний засіб мовлення.
2. Ритм як основа художнього твору.
3. Засоби ритму поезії.
4. Ритм художньої прози.

Завдання:

1. *Дайте визначення термінів* ***ритм*** *та* ***інтонація.***
2. *Охарактеризуйте ритміко-інтонаційні особливості таких фрагментів:*

- Фанерні журавлі не полетять у вирій,
  Хіба що оживуть...але коли, коли?
  Над ними ключ летить, і щось у небі квилить,
  А ми ж вас, ми ж вас, ми –
  А ми вас кли-ка-ли! (Л.Костенко);
- Ідуть дощі. Холодні осінні тумани клубочаться вгорі і спускають на землю довгі коси. Пливе у сірій безвісті нудьга, пливе безнадія, і стиха хлипає сум. Плачуть голі

дерева, плачуть солом'яні стріхи, вмивається сльозами убога земля... Сірі дні зміняють темні ночі... (М.Коцюбинський).

3. *Виконайте ритміко-інтонаційний аналіз текстів П.Тичини "Ви знаєте, як липа шелестить..." та "Арфами, арфами...", Л.Костенко "Осінній день..."*

Тема 12: Звукова та графічна організація тексту (2 год.)

Питання для теоретичного вивчення й обговорення:

1. Звук як предмет філологічних пошуків.
2. Звукопис (звуковий символізм).
3. Засоби звукового живопису.
4. Графіко-зображальне оформлення тексту як прийом стилістичної графіки.
5. Інтонаційно-пунктуаційні засоби виражальності.

Завдання:

1. *Наведіть самостійно дібрані приклади актуалізації фонетичних мовних засобів.*
2. *Виконайте частковий фонетичний аналіз текстів Б.-І. Антонича "Осінь", В.Стуса "У цьому полі синьому, як льон..."*

Тема 13: Морфемно-словотвірний рівень аналізу художнього тексту (2 год.)

Питання для теоретичного вивчення й обговорення:

1. Морфема у текстовій інформації.
2. Стилістичні функції суфіксів.
3. Стилістичні функції префіксів.
4. Повтор морфеми.
5. Нульова афіксація.
6. Складні та складені слова.

Завдання:

1. *Який діапазон стильових домінант можуть створювати морфемно-словотвірні засоби тексту?*
2. *Поясніть структуру і механізм утворення словесно-художніх образів:* білозір'я, злодієславлення, злощастя, небостан, чаромутство, тисячосвіччя, чужосередництво, цвітолісся, цвітостан, троносидець, костоломивець, людогубіссімус, зловреда, злопоклонець, пітьмодержець (В.Барка); сюди-тудинство (П.Загребельний); авіакозакування (О.Гончар); аерозграя (В.Сосюра).
3. *З'ясуйте роль словотвірних засобів у текстах "Лошиця нюхає туман" і "Сива стомлена сутінь снігів" М.Вінграновського, "Бабусенція" І.Драча.*

Тема 14: Лексичний рівень аналізу художнього тексту (2 год.)

Питання для теоретичного вивчення й обговорення:

1. Слово у художньому мовленні.
2. Пряме і переносне значення слова.
3. Омоніми в художньому тексті.
4. Синоніми в художньому тексті.
5. Антоніми в художньому тексті.
6. Пароніми в художньому тексті.
7. Активна і пасивна лексика в художньому тексті.

Завдання:

1. Випишіть з художніх творів (на вибір) метафори, метонімії, синекдохи. Зробіть висновок про особливості слововживання того чи іншого письменника.
2. Які формальні фактори підсилюють роль синонімів у поданому вірші?

Греби поглибше,
далі й далі вгвинчуй,
десяток тихих людських існувань
туди,
за фронт,
за бій,
за грань... (М.Бажан)

3. *Доведіть доцільність авторської синонімічної заміни.*

Подай же руку козакові,
І серце чистеє подай!
І знову іменем Христовим
Ми **оновим** наш тихий рай. [возобновим]
Неначе човен в синім морі?
То **виниряв**, то **пониряв**. [виринав потопав]

4. *Визначте роль антонімів у мікротекстах.*

- Глянула Олеся коло себе: се той самий покій з дзиґарями, де вона була молодою убрана, уквітчана, – сама, як квіточка свіжа, а теперечки?.. Стоїть якась **постара**, замучена **молодиця**, печаловита, боязлива... (Марко Вовчок.)
- Я вважаю, що зараз виникає надзвичайно цікаве, небувале ніде і ні в якому світі явище – це нове ставлення до Івана, нове ставлення до цього **негероїчного** героя. (О.Довженко.)

5. *Випишіть архаїзми з творів Т.Шевченка („Сон”, „Кавказ”).*

6. *Визначте доцільність використання неологізмів у поезії І.Драча („Протуберанці серця”), Л.Костенко („Старий годинникар”).*

7. *Доберіть самостійно поетичний текст, цікавий з лексичного погляду.*

Тема 15: Фразеологізми у художньому тексті (2 год.)

Питання для теоретичного вивчення й обговорення:

1. Функція фразеологізмів в авторському тексті.
2. Особливості вживання фразеологізмів у художньому тексті.
3. Прийоми введення фразеологічних одиниць у художній текст.

1. Доберіть самостійно художній текст, у якому роль мовної домінанти відігравали б фразеологічні засоби. Яка тенденція простежується в їх організації? Спробуйте замінити фразеологізми лексичними відповідниками і зробіть висновок про текстове призначення стійких зворотів.
2. Згрупуйте синонімічні фразеологізми, визначте домінанту.

2. ПЛАНИ РОЗБОРІВ ХУДОЖНІХ ТЕКСТІВ

І. *Фонетико-стилістичний*

1. Виразне читання тексту.
2. Характеристика засобів милозвучності:
а) чергування голосних і приголосних;
б) музикальність, вимовна легкість;
в) асонанс, алітерація.
3. Особливості римування (для поетичного тексту).
4. Особливості наголошування.
5. Вирази з переносним значенням, побудовані на основі фонетичних засобів.
6. Висновок про значення фонетичних засобів у створенні образності та передачі теми та основної думки тексту.

ІІ. *Лексико-стилістичний*

1. Виразне читання тексту.
2.З'ясування ролі лексики щодо її походження, нормативності, емоційності.
3. Функції багатозначних слів із прямим та переносним значенням.
4. Доведення доцільності використання синонімів, антонімів, паронімів.
5. Роль образних засобів (епітет, порівняння, метафора, алегорія, гіпербола, повтор; риторичне питання, звертання).
6. Висновок про характер впливу лексичних засобів на вираження ідейно-образного й естетичного змісту тексту.

ІІІ. Морфемно-стилістичний

1. Виразне читання тексту.
2. Роль стилістично забарвлених значущих частин слова у тексті.
3. Характеристика словотвірних засобів, що надають ознак зменшено-пестливості, книжності, розмовності.
4. Висновок про роль частин слова і словотвірних засобів у створенні образності й передачі змісту.

IY. Морфолого-стилістичний

1. Виразне читання тексту.
2. Визначення функцій образності, конкретизації, емоційності, динамічності самостійних, службових частин мови та вигуків.
3. Характеристика висловів з переносним значенням, в основі яких лежать морфологічні засоби.
4. Висновки щодо зумовленості відбору автором певних частин мови у зв'язку із жанром, стилем, типом мовлення, темою, основною думкою тексту.

Y. Синтаксично-стилістичний

1. Виразне читання тексту.
2. Визначення стилістичної ролі речень за метою висловлювання та емоційним забарвленням.
3. Смислові і стилістичні функції простих і складних речень.
4. Роль двоскладних і односкладних речень (описальна, узагальнювальна, смислова, виражальна).
5. Функції однорідних членів речення, вставних і вставлених конструкцій, відокремлених членів речення.
6. Функціонально-стилістична роль прямої мови, невласне прямої мови.
7. Висновок про значення синтаксичних засобів у відтворенні теми та ідеї тексту.

3. ЗРАЗКИ ЛІНГВІСТИЧНОГО АНАЛІЗУ ТЕКСТУ

Фрагментарний аналіз "Мисливських усмішок" Остапа Вишні

Цикл оповідань О. Вишні, об'єднаних під однією назвою "Мисливські усмішки", є явищем своєрідним за жанровою формою. Лінгвістичний аналіз текстів окремих усмішок або уривків з них допоможе відчути жанрову специфіку цих творів і оригінальність авторського вирішення теми. Основна думка "Мисливських усмішок" – майстерне змалювання рідної природи, милування її красою, виховання любові до рідної землі. Тематично це реалізується в ряді оповідань, присвячених мисливським розповідям, бувальщинам, оповідкам, які є реальними не за сюжетом, а за провідною ідеєю, авторським ставленням до предмета мовлення. В оповіданнях йдеться про полювання на різних звірів, птахів, рибальство, про бувальщини (а точніше - небувальщини), пригоди, випадки, які за традицією звучали в колі мисливців біля вечірнього вогнища: "Відкриття охоти", "Як варити і їсти суп із дикої качки", "Лисиця", "Заєць", "Дикий кабан, або вепр", "Перепілка", "Гагара", "Дика гуска", "Лось", "З крякухою на озері", "Короп", "Сом" та ін.

У текстах оповідань виділяються за змістовим принципом, як правило, частини трьох типів: а) описи природи, пейзажні малюнки; б) зображення самого полювання, підготовки до нього тощо; в) розповіді учасників полювання про "різні надзвичайні випадки з мисливського життя". Але за всім цим проглядається образ героя-оповідача, з яким ми співвідносим автора-лірика, безмежно закоханого в природу рідного краю і цих дотепних, щирих, кмітливих, інколи по-дитячому наївних і невдатних мисливців. Ліричне забарвлення гумористичної розповіді - найхарактерніша ознака "Мисливських усмішок".

Пейзажні картини у творах О.Вишні яскраві і колоритні, оригінальні за способом художньо-образної конкретизації і мовним вираженням. Звернемо увагу на пейзажний опис, яким починається усмішка "Заєць":

"*Золота осінь…*

Ах, як не хочеться листу з дерева падати, - він аж ніби кров'ю з печалі наливається і закривавив ліси.

Сумовито рипить дуб, замислився перед зимовим сном ясен, тяжко зітхає клен, і тільки берізка, жовтаво-зелена й "раскудря-кудря-кудрява", - ген там на узліссі білявим станом своїм кокетує, ніби на побачення з Левітаном жде чи, може, Чайковського на симфонію викликає.

Креслять тригонометричні фігури високо в небі журавлі, запитуючи своїм "кру-кру":

- Чуєш, брате мій, товаришу мій? Відлітаємо!

Золота осінь…"

Це лаконічна, викінчена пейзажна мініатюра. Емоційно-екзистенціальне номінативне речення, що стало в слов'янських мовах метафоричним афоризмом "Золота осінь…", створює відповідну емоційну рамку, в межах якої вимальовуються окремі образні деталі. Тут немає характерних для пейзажних описів розгорнутих рядів епітетів і порівнянь. Коротко, стисло, але об'ємно подаються основні атрибути осені нашого краю на зорове сприйняття - у кольорі (*берізка жовтаво-зелена, білявим станом*), у рухові й кольорі (*закривавив*), у просторі (*високо в небі*).

В описах О.Вишні природа не тільки динамічна (в рухові й переміщеннях), вона жива (як людина), персоніфікована (*ах, як не хочеться листу з дерева падати, - він аж ніби кров'ю з печалі наливається*; *сумовито рипить дуб, замислився перед зимовим сном ясен, тяжко зітхає клен*; *берізка … кокетує, ніби на побачення з Левітаном жде чи, може, Чайковського* на *симфонію викликає*).

За мовним вираженням опис осіннього пейзажу не традиційний, але він спирається на традиційні класичні картини осіннього пейзажу в музиці (Чайковський), у малярстві (Левітан), у народнопоетичній творчості ("Чуєш, брате мій, …") і викликає за зоровими і слуховими асоціаціями повні, багаті й різноманітні уявлення осіннього пейзажу.

Використання в тексті ономатопоетичної лексики посилює звукообразні асоціації. Звуконаслідування *кру-кру* в народнопоетичній творчості закріпилось як художня деталь для змалювання образу відлітаючих журавлів (для прилітаючих – більш характерним у народній творчості й поезії є звуконаслідування *курли, курли*). Вигук *ах* на початку опису сприймається як своєрідний емоційний ключ до всієї сповненої осіннього смутку картини.

Специфічну картину творчої манери О.Вишні – змальовувати природу, рідну землю персоніфіковано, олюдненою і одухотвореною – помічаємо і в інших творах, зокрема, у вставній пейзажній мініатюрі усмішці "Вальдшнеп", де передано смуток згасаючої осінньої краси лісу:

"Ліс стоїть задумливий, печальний: йому ось-ось треба пишне своє вбрання скидати, підставляти свої віти дощам холодним, хуртовинам сніговим.

Листя з суму жовтіє, а деяке з туги кривавиться.

Ось падає кленовий лист, – умер він, одірвався з рідної йому галузки і падає.

Він не падає сторч на землю – ні.

Йому так не хочеться йти на вічний спокій, лежати і тліти серед собратів своїх…

Він кружляє на галявині, то вгору підноситься, то хилиться до землі.

Ой, як не хочеться йому тліти!

Останнім конвульсивним рухом він поривається вгору, до світла, до сонця, що так пестило його, так голубило…

Але нема вже сили в кленовому листу, нема вже життя в нього, падає кленовий лист на землю і затихає…

Навесні на його місці молодий буде лист, зелений, він з вітром розмовлятиме, хапатиме жилками своїми сонячний промінь, під дощем купатиметься і росою умиватиметься…

Щоб потім умерти…

Старе одживає, нове – народжується".

Мовне вирішення теми опису показує, що зображення осіннього лісу подано не тільки через зовнішні ознаки (наприклад, *падає лист*), а й через переживання, які ніби властиві живій природі, як і людині. На це вказує лексична семантика опорних слів (*ліс стоїть задумливий, печальний, йому треба вбрання скидати, підставляти свої гілки, листя з суму жовтіє, з туги кривавиться; кленовий лист умер, одірвався з галузки; йому так не хочеться йти на вічний спокій, лежати і тліти серед собратів своїх…; конвульсивним рухом він поривається вгору… до сонця, що так пестило його, так голубило…; нема вже сили в кленовому листі, нема життя, падає…і затихає…; молодий буде лист, з вітром розмовлятиме, хапатиме сонячний промінь, під дощем купатиметься*).

Лист, як людина, що йде в небуття, наділений глибокою емоцією жалю, що виявляється в мовному виразі "Ой, як не хочеться йому тліти!" Вигук *ой*! вжитий в авторському мовленні, але він як образний засіб є виразником того уявного жалю, яким нібито охоплений осінній листок.

Сумний пейзажний малюнок переходить у роздум про зміну одних форм іншими (*"Навесні на його місці…")* і завершується філософським висновком про вічність життя: *"Старе одживає, нове – народжується"*. В останньому виразі субстантивовані форми прикметників у називному відмінку однини *старе, нове* демонструють узагальнений характер свого значення, якого набули вони тільки в процесі субстантивації.

Опис літнього світанку в усмішці "Короп" відрізняється від попередніх пейзажних описів осені не тільки тематично, а й органічним виростанням із тексту. На це вказує синтаксична структура перших двох речень, що починаються як приєднувальні конструкції до попереднього текстового масиву:

"А беруть коропи на світанку… І особливо тоді, як перший ніжний промінь дубові корони прорізує і листя дубове золотить.

А як сонячний промінь дубове листя позолотить, тоді він із дубової гущавини виривається і на ставок падає, – тоді і ставок золотий, і очерет, і рогіз, і пісок на березі, – все тоді золоте.

А промінь од води відскакує, летить на той берег ставка, а там сосни, – золотіють тоді сосни, і ясенки, і клени, – їх позолотивши, промінь летить далі, аж туди, туди, туди, що вже його й не видно… Тільки слід його залишається – веселий та грайливий…

А як у золотому ставку короп викинеться, так і короп тоді золотий…

А короп – як ночви… Золоті ночви…

Отакі діла над ставком сонце із своїми весело-грайливими променями виробляє…

Воно сходить ліворуч од вас, за дубами, і спеціально там сходить, щоб насамперед дуби позолотити…

Ой, і хитрюще отам над ставком сонце!

Воно хоче, щоб усе, де воно промені свої кине, щоб усе там грало, вилискувало, раділо, буяло…

Хоче – і робить!

Ох, і хитрюще! Сонце хитрюще!"

Таким чином, у Остапа Вишні широке використання емотивних засобів на різних мовних рівнях виправдане, бо покликане збудити думку, дати тонке ліричне забарвлення гумористичній розповіді.

Лінгвістична своєрідність та експресивність окремих фрагментів демонструють специфічну картину творчої манери Остапа Вишні.

Лінгвістичний аналіз новели М.Коцюбинського "Intermezzo"

Новела "Intermezzo" написана 1908 році. Це був період розгулу реакції, розпуки й зневіри серед інтелігенції після поразки революції 1905 року.

Охарактеризувавши історичну епоху, суспільне життя в конкретний час написання новели, а також творчу діяльність письменника в той період, його мистецьке кредо, визначивши тему і основну ідею твору, переходимо до лінгвістичного аналізу тексту, ставимо мету: виявити мовотворчу манеру М.Коцюбинського у використанні мовних засобів для створення образності і втілення ідейного задуму.

В ідейно-тематичній основі новели "Intermezzo" лежить одвічна проблема вітчизняної літератури - служіння митця народові. М.Коцюбинський вирішив її не тільки правдиво, з історичною перспективою і революційним оптимізмом, а й мистецьки оригінально - через образне світобачення й душевний стан ліричного героя. Такому вирішенню підпорядкована образна система, композиція твору, структура тексту й організація мовних засобів.

Лірична новела "Intermezzo" є складним, але благодатним матеріалом для лінгвістичного аналізу. За ідейно-політичним спрямуванням вона - один з кращих творів М.Коцюбинського. Ця емоційно насичена лірична новела (Л.Новиченко назвав її "ліричною поемою") одночасно стала й естетичним кредо письменника, бойовим політичним маніфестом. В ній М.Коцюбинський засудив реакційну декадентську теорію "незалежності" митця від суспільства, від громадського життя, дав рішучу відсіч різного роду зрадникам і відступникам, піднявся до революційного заклику, образно кажучи, запалити на політичному небі Росії нове Сонце. Відстоюючи безпосередній і кровний зв'язок художньої творчості з революційною боротьбою трудящих, вбачаючи внутрішню свободу митця в його служінні революції, Коцюбинський наближався до сприйняття ідеї партійності літератури і мистецтва, сформульованої В.І. Леніним в його історичній статті" "Партійна організація і партійна література". За художньою вартістю, на думку дослідників творчості М.Коцюбинського, новела "Intermezzo" не має собі рівних серед творів цього жанру в українській літературі. Вона є довершеним художнім твором, у якому через добре зважене, свідоме (нарочите, навмисне) підпорядкування типу мовлення (а головне - вмотивованих змін типу мовлення), добору мовних (здебільшого лексичних) засобів і їх синтаксичної і текстової організації, ідейно-політичні й естетичні погляди письменника втілені в надзвичайно оригінальну художньо-образну систему. Композиційно новела "Intermezzo" нагадує симфонію з драматичним початком, ліро-епічними частинами, драматично-конфліктною кульмінацією і героїчним, піднесеним фіналом (*Йду поміж люди. Душа готова, струни тугі, наладжені, вона вже грає…*).

Лінгвістичний аналіз новели дасть змогу побачити на певних етапах сприйняття тексту (акустико-візуальному, уявно-понятійному, змістово-сюжетному, образно-естетичному) реалізації функціональних можливостей мовних одиниць різних рівнів відповідно до теми твору та ідейно-естетичного задуму автора.

Слід передусім звернути увагу на те, що даний текст характеризується перервністю (в технічному оформленні вона передана трьома зірочками), та пояснити назву новели. Італійське слово intermezzo (від лат. intermedius - проміжний, середній) має пряме значення "інструментальна п'єса довільної будови, іноді самостійний оркестровий епізод в опері"[1]. Проте як назва новели це слово використане не з прямим, а з переносним значенням, що має лише уявно-образну мотивацію: довільний, неорганізований відпочинок у перерві між якимись справами чи способом життя ("Так протікали дні мого intermezzo серед безлюддя, тиші і чистоти"). Відпочинок від міського життя ліричного героя на лоні природи образно уподібнений до "самостійного

[1] Словник іншомовних слів /За ред. чл.кор. АН УРСР О.С.Мельничука. К., 1975, с.289.

оркестрового епізоду". На такі асоціативні зв'язки наводить і останнє речення новели: *"Душа готова, струни тугі, наладжені, вона вже грає…"*

Мовна організація тексту детермінована художньо-образною системою цієї новели. В ній виступають "незвичні" дійові особи, вони названі у вступній ремарці: "Моя утома. Ниви у червні. Сонце. Три білих вівчарки. Зозуля. Жайворонки. Залізна рука города. Людське горе".

У реалізації ідейно-політичного й естетичного задуму автора поєднано такі образи: конкретно-описові побутові (*Три білих вівчарки*), пісенно-поетичні (*Зозуля. Жайворонки*), ліро-епічні (*Ниви у червні*), соціально-філософські (*Моя утома. Залізна рука города. Людське горе*). Мовні характеристики їх виразно ілюструють індивідуальність творчої манери автора.

Повний лінгвістичний аналіз новели "Intermezzo" - непосильне завдання для однієї статті. Тому в цій праці обмежимося аналізом лише окремих, найбільш виразних у мовному відношенні частин новели, які становлять зразки різних функціонально-змістових типів мовлення і які в лінгвістичному матеріалі найкраще розкривають образи, репрезентують ідейно-політичну й естетичну позицію автора та його творчу манеру.

Структурно-композиційні особливості тексту новели дають можливість виділити і зриміше відчути ідейно-естетичне навантаження функціонально-смислових типів мовлення (опис, розповідь, міркування) в загальному мовному потоці. Четверта частина новели починається описом, що його можна б озаглавити "Ниви в червні".

"Мої дні течуть тепер серед степу, серед долини, налитої зеленим хлібом. Безконечні стежки, скриті, інтимні, наче для самих близьких, водять мене по нивах, а ниви котять та й котять зелені хвилі і хлюпають ними аж в краї неба. Я тепер маю окремий світ, він наче перлова скойка: ступились краями дві половини - одна зелена, друга – блакитна й замкнули у собі сонце, немов перлину. А я там ходжу і шукаю спокою. Йду. Невідступно за мною летить хмара дрібненьких мушок. Можу подумать, що я планета, яка посувається разом із сателітами. Бачу, як синє небо надвоє розтяли чорні дихаючі крила ворони. І від того - синіше небо, чорніші крила.

На небі сонце - серед нив я. Більше нікого. Йду. Гладжу рукою соболину шерсть ячменів, шовк колосистої хвилі. Вітер набива мені вуха шматками звуків, покошланим шумом. Такий він гарячий, такий нетерплячий, що аж киплять від нього срібноволосі вівса. Йду далі - киплять. Тихо пливе блакитними річками льон. Так тихо, спокійно, в зелених берегах, що хочеться сісти на човен й поплисти. А там, ячмінь хилиться й тче… тче з тонких вусів зелений серпанок. Йду далі. Все тче. Хвилює серпанок. Стежки зміяться глибоко в житі, їх око не бачить, сама ловить нога. Волошки дивляться в небо. Вони хотіли бути як небо і стали як небо. Тепер пішла пшениця. Твердий, безостий колос б'є по руках, а стебло лізе під ноги. Йду далі - усе пшениця й пшениця. Коли ж сьому край буде? Біжить за вітром, немов табун лисиць, й блищать на сонці хвилясті хребти. А я все йду, самотній на землі, як сонце на небі, і так мені добре, що не паде між нами тінь когось третього. Прибій колосистого моря йде через мене кудись у безвість.

Врешті стаю. Мене спиняє біла піна гречок, запашна, легка, наче збита крилами бджіл. Просто під ноги лягла співуча арфа й гуде на всі струни. Стою і слухаю.

Повні вуха маю того дивного гомону поля, того шелесту шовку, того безупинного, як текуча вода, пересипання зерна. І повні очі сяйва сонця, бо кожна стеблина бере від нього й назад вертає відбитий від себе блиск".

У цьому уривку виділяється образно-змістова домінанта, виражена порівняльними конструкціями: світ - "*наче перлова скойка*", в якій одна половина зелена (земля), друга блакитна (небо); сонце - "*немов перлина*" ("Я тепер маю *окремий світ*, він *наче перлова скойка*: стулились краями дві половини - одна зелена, друга блакитна - й замкнули у собі сонце, *немов перлину*").

Концентруючи ядро всієї новели - це ліричний герой, через дії (їх мало), а в основному через думки, емоції і почуття якого виражена суспільно-політична позиція самого автора, його естетична концепція й оцінка дійсності. Текст подано як безпосереднє відображення світосприймання ліричного героя, його реакції, оцінок тощо (цим пояснюється велика кількість займенників у новелі). Основні образи у фрагменті опису - я (ліричний герой), *ниви, небо, сонце*. Конденсовано вони названі в еліпсичній конструкції: "*На небі сонце - серед нив я*". Основна увага автора зосереджена на описі нив, вони найповніше показані.

В основі будь-якого опису лежать найхарактерніші ознаки предмета опису. Художній опис повинен відзначатися образністю ознак, яка могла б вплинути на думки й почуття читача, викликати естетичну насолоду.

Розгляд лексичного матеріалу цього опису показує, що тут, в основному, використана загальновживана лексика. В ній виділяється тематична група - назви рослин (*хліб, ячмінь, овес, льон, жито, пшениця, гречка, волошки*), частин рослини (*стебло, колос, зерно*). Самі собою вони не мають образної конотації. Проте набувають її у сполученні з дієсловами і прикметниками, бо в такому поєднанні виступають як характеристичні одиниці зі своїми постійними (вираженими прикметниками) і динамічно-процесуальними (вираженими дієслівними формами) ознаками. При цьому можлива сполучуваність слів на їхніх вторинних, переносних, значеннях, що й породжує образні означення-епітети та метафори.

Естетична функція слова проявляється тільки в сполученні його з іншими словами і в тематичному контексті, коли кожна сема слова має, а точніше знаходить і виявляє асоціативно-образний, чітко виражений зв'язок з семами інших слів. Б.О.Ларін писав про емоційну образність слів так: "Колишуть цю стихію не значення слів, про які нам легше міркувати, а емоційні розряди від суміжності слів і фраз"[1].

У процесі аналізу мовного матеріалу, зокрема лексико-семантичного, відзначаємо також конкретно-чуттєву основу образності цього опису. Причому образність опису будується на поєднанні візуальних, акустичних і дактильних сприймань, що взагалі характерно для творчої манери М.Коцюбинського. Для того, щоб помітити цю особливість, можна пригадати і зіставити пейзажний опис, яким починається повість І. Нечуя-Левицького "Микола Джеря" ("Широкою долиною між двома рядками розложистих гір…"). У М.Коцюбинського степ гарний не тільки візуальною красивістю (кольором, обширом), всім тим, що ми сприймаємо зором, а передусім тому, що він не статичний, а динамічний, живе, міниться, в ньому все в русі: *стежки водять, зміяться, ниви котять, хлюпають, вівса киплять, льон пливе, ячмінь хилиться й тче, волошки дивляться, пішла пшениця, колос б'є, стебло лізе, прибій колосистого моря йде через мене.*

Переважаючими є лексеми, що відображають візуальне сприймання степу, але поряд з ними використано лексеми, що репрезентують акустичні (*зелені хвилі хлюпають, згуки, шум, співуча арфа гуде, слухаю, повні вуха гомону* поля*, шелесту* шовку) та дотикові (*гладжу соболину* шерсть ячменів*, шовк* колосистої хвилі*, гарячий*) чуття.

Характерна особливість описів - наявність ознак описуваного об'єкта (істоти, предмета, явища, дії тощо). Канонізованою формою враження ознак істот, предметів, явищ є, як відомо, прикметники, дієприкметники, а ознак дій, процесів - прислівники, дієприслівники; в структурі речення - це відповідно узгоджені означення та обставини способу дії. В цьому описі - узгоджені означення (серед долини, *налитої зеленим* хлібом, *чорні* крила, *срібноволосі* вівса, *зелений* серпанок, *твердий безостий* колос, *біла* піна, співуча арфа, дивний гомін, безупинне пересипання тощо).

Словосполучення означуваних іменників з неузгодженими означеннями, що сприймаються як трансформації від порівняльних зворотів, підсилюють інтенсивність ознаки і синонімічно увиразнюють текст. Наприклад: *соболина шерсть ячменів* (ячмінь як соболина шерсть, як шерсть соболя), *шовк колосистої хвилі* (колосиста хвиля, як шовк; колоски, як шовкова хвиля; як хвиля шовку), *хвилясті хребти* (хребти, як хвилі), *прибій колосистого моря* (колоски, як прибій моря).

У тексті опису є комплекс мовних одиниць, що виражають інтенсивність та міру предикативної ознаки: хлюпають *аж в краї неба* (прийменниково-субстантивне словосполучення - обставина міри); такий він гарячий, що *аж киплять срібноволосі вівса* (підрядна обставинна); *Тихо* пливе *блакитними річками льон* (прислівник - обставина способу дії, атрибутивне словосполучення - обставина порівняння); так тихо, спокійно, що *хочеться сісти на човен і поплисти* (підрядна обставина способу дії); зміяться *глибоко* (прислівник - обставина); волошки хотіли бути *як небо* і стали *як небо* (порівняльний зворот у функції іменної частини присудка); біжить *немов табун лисиць* (порівняльний зворот у функції відокремленої обставини), окремий світ, він *наче перлова скойка* (порівняльний зворот у функції простого іменного присудка).

Порівняльні конструкції використовуються й для вираження та підсилення атрибутивних ознак: стежки, скриті, інтимні, *наче для самих близьких;* сонце*, немов перлину*; самотній на землі, *як сонце на небі*; піна гречок, запашна, легка, *наче збита крилами бджіл*; безупинного, *як текуча вода*.

---

[1] Ларин Б. Эстетика слова и язык писателя. - Л., 1974, с.282.

Ознаки за порівняльністю сприймаються в предикативних словосполученнях, наприклад: *дні течуть* (уявне порівняння - як вода), *стежки водять* (як люди), *ниви котять хвилі* (як море), *вівса киплять* (як вода), *ячмінь тче* (як людина), *стежки зміяться* (як змії), *волошки дивляться, нога ловить, колос б'є, стебло лізе, піна спиняє, арфа лягла, стеблина бере й вертає* (як істоти).

Отже, характерні для опису як типу мовлення ознаки в наведеному уривку новели М. Коцюбинського диференціюються і набувають образності на конкретно-чуттєвій основі, що забезпечує синкретизм сприймання і об'ємність, відчуттєвість художніх мікрообразів (*долина, налита зеленим хлібом; ниви котять та й котять зелені хвилі і хлюпають ними аж в краї неба* (як море); *гладжу рукою соболину шерсть ячменів, шовк колосистої хвилі*; *ячмінь… тче з тонких вусів зелений серпанок волошки… стали як небо; спиняє біла піна гречок, лягла співуча арфа й гуде на всі струни; шелест шовку; сяйво сонця*).

В описі новели використано для вираження ознак цілий комплекс мовних засобів (лексеми різних тематичних груп, словоформи кількох граматичних розрядів у сполученнях, члени речення і типові синтаксичні структури).

Особливістю даного опису є і те, що в центрі його автор подав ліричного героя, через відчуття якого ми і сприймаємо опис степу. Ліричний герой активний, у русі. В тексті це подано особовими займенниками і особовими (фінітними) формами дієслів:

"*Я тепер маю* окремий світ… А я там *ходжу* і *шукаю* спокою. *Йду*. Невідступно за *мною*… *Можу* подумать, що я планета… *Бачу*, …серед нив я. *Йду*. *Гладжу* рукою… Вітер набива *мені* вуха… *Йду* далі - киплять… хочеться сісти на човен… Йду далі. Все тче. …*око* не бачить, сама ловить *нога*… колос *б'є* по *руках*, а стебло лізе під *ноги*. *Йду* далі… усе пшениця й пшениця… А я все *йду*, самотній на землі, як сонце на небі, і так *мені* добре, що не паде між *нами* тінь третього. Прибій колосистого моря йде через *мене* кудись у безвість. Врешті *стаю*. *Мене* спиняє біла піна гречок… Просто під *ноги* лягла співуча арфа. *Стою* і слухаю. Повні *вуха* маю того дивного гомону поля… І повні *очі* сяйва сонця".

Читач стежить за ліричним героєм, ніби рухається з ним і від того міняються картини степу, художнє зображення його не застигле, а динамічне і об'ємне. Тут спостерігає природу, аналізує свої життєві враження великий художник. Барви, звуки, рухи, світло й тіні - все це в словесній палітрі автора, все втілено в розкішних епітетах, витончених метафорах, порівняннях, персоніфікаціях. Це гімн красі й творчості. "Читаю велику книгу природи і коли навчусь дечому, буду писати", - зазначав М.Коцюбинський в листі з Кононівки до А.І. Аплаксіної. Живі, багаті враження від кононівських полів, яким і присвячена новела, лягли в основу цих описів. Проте в творчості М.Коцюбинського чарівні картини природи ніколи не були самі собою, а мають ідейно-художнє призначення. В новелі "Intermezzo" вони є різким контрастом до злиденного животіння мільйонів селян, застигнутих панським гнітом. І цей художній прийом контрасту робить текст емоційно рельєфним. Варто звернути увагу, як зі змінами пейзажу, описів міняється мовний матеріал тексту, особливо лексика, яка ніби згортається. Емоційно піднесена образно-поетична, красива - вона поступається місцем простій, суто побутовій, скупій на барви.

На фоні безмежності "золотого поля", на якому "вівса, пшениці, ячмені - все зіллялось в одну могутню хвилю; вона все топить, все забирає в полон", спостережливо й пристрасне око художника помічає село - "нужденну купку солом'яних стріх", "воно ледве помітне". І тут у пейзажі звучить уже соціальний мотив. "Зелені руки" (а це панські поля) "простяглися під самі хати" села, "обняли й здушили" його. І все це ніби так і повинно бути, над усім панує спокій вічності. Закінчується четверта частина виразами: "так буде вічно… так буде вічно… in saecula saeculorum… in saecula saeculorum" (на віки вічні). Проте це не спокій вічності, це "грандіозне лицемірство церкви, що соціальну несправедливість прикриває непорушним спокоєм вічності"[1], проповідує покору.

Вражаючим контрастом до пейзажу сонячних зелених нив, прекрасної жайворонкової симфонії є в десятій частині новели уявний опис селянських злиднів, що митець побачив "крізь звичайного мужика". Лексика цього опису стисло-виразна, розмовно-просторічна, навіть дещо знижена (побачив *купу чорних солом'яних стріх, застертих* нивами, *дівчат у хмарі пилу*, що вертають з *чужої роботи, брудних, негарних з обвислими* грудьми, *кістлявими* спинами… *блідних*

[1] Колесник П.Й. М.Коцюбинський - художник слова. К., 1964, с.221.

жінок у *чорних подертих* запасках, що схилились, *як тіні*, над коноплями… пранцюватих дітей *всуміш з голодними* псами).

Окремі частини новели - це викінчені, завершені зразки іншого функціонально-смислового типу мовлення - роздумів. Наприклад, перша частина, хоч у ній і є вкраплення розповіді ("лишилось тільки ще спакуватись… Так було по ночах. А вдень я здригався, коли чув за собою тінь від людини…"). Для роздумів характерна специфічна логічна організація (розстановка) суджень, що основним своїм змістом виливаються в умовивід. У другому абзаці такий умовивід підкреслено автором: "Я не можу бути самотнім".

Логічні категорії твердження і доказовості в текстовому роздумі реалізуються в специфічній побудові речення і в своєрідному поєднанні речень у надфразні єдності, що відображають причинно-наслідкові відношення.

Перший абзац закінчується таким твердженням: "Я утомився", що постало із змісту всього абзацу, і доводиться в наступному абзаці: "Бо життя безупинно і невблаганно іде на мене, як хвиля на берег…".

Третій абзац - це суцільна розгорнута доказовість твердження (умовиводу), яким закінчується другий абзац: "Тоді як на своїй [дорозі] я скрізь і всюди стрічаю людину".

Закінчується доказовість твердженням "І ти се робиш". Емоційна напруженість виявляється в синтаксичних особливостях тексту. Речення короткі, іноді подані як інтонаційно незакінчені: "Я не можу розминутись з тобою… я не можу бути самотнім… Ти хочеш бути моїм паном, хочеш взяти мене… мої руки, мій розум, мою волю і моє серце…" За будовою речення переважно прості, якщо трапляються складні, то переважно безсполучникові. Наприклад:"Се ти одягла землю в камінь й залізо, се ти через вікна будинків - тисячі чорних ротів - вічно дихаєш смородом. Ти не тільки йдеш поруч зо мною, ти влазиш всередину в мене".

Тільки одне речення складнопідрядне: "Так, ти стаєш мені на дорозі і уважаєш, що маєш на мене право".

Аналіз показує, що індивідуально-авторська мистецька оригінальність М.Коцюбинського виявляється не тільки в частинах тексту, що є опоетизованими красивими описами сонячних нив, зозулиного кування, жайворонкового співу, а й у частинах-роздумах. У роздумах струмує жива думка, вражене, переповнене співчуттям до чужого страждання серце, мінливий настрій. Саме з роздумів постають узагальнені образи. *Моєї втоми, міста з його залізною рукою, Людського горя. Моя втома* - метафоричний образ. Це не тільки фізична втома, а й психологічна, суспільно-моральна, якою митець виповнився вкрай. Втомився від незліченних "треба", від безконечних "мусиш", від страждань, розпачу й безнадії, від жахів столипінської реакції. Від того, що бачив або знав, як знищували революціонерів (розстрілювали: *"Як вас багато…* Се ви, що *з вас витекла кров в маленьку дірку від солдатської кульки*"; вішали: *"вас завивали у білі мішки, гойдали на мотузках* в повітрі, а потому *складали в погано покриті ями, звідки вас вигрібали собаки…*) і не міг, не мав сили, не мав відваги заступитися, інколи зневірявся, байдужів (я раз читав, як вас повішали, цілих дванадцять… Цілих дванадцять… і *позіхнув*. А другий раз звістку про білих мішків *заїв* стиглою *сливою*).

Аналізуючи лексичний склад уривків-роздумів за частиномовними ознаками, помічаємо дуже часте вживання займенників і дієслів (займенників до 30% від загальної кількості слів - 50 на 171 слово). Для доказовості основного твердження в тексті використані вони за принципом антитези: *я, мене, мною, мій, моє, мою, мої* - *ти, тебе, тобою, твій, твоїй, твоє, твої*: "Скрізь *я* стрічаю *твій* погляд; твої очі, цікаві, жадні, влазять у *мене*, і сама *ти*, в *твоїй* розмаїтості кольорів й форм, застрягаєш в *моїй* зіниці. *Я* не можу розминутися з *тобою… Ти* не тільки йдеш поруч зо *мною*, ти влазиш всередину в *мене... Ти* хочеш буть *моїм* паном, хочеш взяти *мене… мої* руки, *мій* розум, *мою* волю і *моє* серце… *Ти* хочеш виссать *мене*, всю *мою* кров, як *той* вампір".

Умови від попереднього міркування оформлені реченням складнопідрядної структури: "Я живу не так, як хочу, а як ти мені кажеш у твоїх незліченних "треба", у безконечних "мусиш". Це сприяє виділенню його, більшій актуалізації сказаного.

Знову як рефрен окремим абзацом повторюється лаконічне твердження "Я утомився" і до нього пояснення "Мене втомили люди".

Для роздумів, як функціонально-смислового типу мовлення, характерною ознакою є наявність питань і відповідей, тверджень та заперечень, оскільки саме цей тип мовлення (а відповідно й текст) найтісніше пов'язаний з мисленням і психікою людини. Він є формою

відображення процесу думання, міркування, розвитку й динаміки почуттів і емоцій, що супроводжують думку. Це положення добре ілюструється наступним сегментом тексту новели.

"Мене втомили люди. Мені докучило бути заїздом, де вічно товчуться оті створіння, кричать, метушаться і смітять. Повідчиняти вікна! Провітрить оселю! Викинуть разом із сміттям і тих, що смітять. Нехай увійдуть у хату чистота й спокій.

Хто дасть мені втіху бути самотнім? Смерть?

Сон?

Як я чекав їх часом!

А коли приходив той прекрасний брат смерті і брав мене до себе - люди і там чекали на мене. Вони сплітали своє існування з моїм в химерну сітку, намагались налити мої вуха та моє серце тим, чим самі були повні… Слухай-но, слухай! Ти й тут несеш до мене свої страждання? Своє мерзенство? Моє серце не може більше вмістити. Воно повне ущерть. Дай мені спокій…"

Речення в аналізованому уривку новели різноманітні за структурою, модальністю, інтонаційним оформленням: прості двоскладні розповідні (*Мене втомили люди. Моє серце не може більше вмістити*), односкладні спонукальні, окличні (*Повідчиняти вікна! Провітрить оселю! Слухай-но, слухай*, спонукальне розповідне (*Нехай увійдуть у хату чистота і спокій*), риторично-питальне повне (*Хто дасть мені втіху бути самотнім?*), риторично-питальні неповні, що звучать, як відповіді (*Смерть? Сон?*), розповідно-окличне з питальною структурою (*"Як я чекав їх часом!"*), питальне повне двоскладне речення (*Ти й тут несеш до мене свої страждання?*), приєднувальна питальна конструкція (*"Своє мерзенство?"*), односкладне спонукальне розповідне незакінчене (*"Дай мені спокій…*), складнопідрядне з головним односкладним спонукальним (*Викинуть разом із сміттям і тих, що смітять*).

Така синтаксична аритмія свідчить про роздвоєність думок, суперечливість між бажаннями, надіями героя та дійсністю, неузгодженість міркувань, інтенсивність емоцій, що супроводжують міркування, тощо.

В.І.Масальський справедливо відносив динамічну, урізноманітнену, діалектизовану синтаксичну систему "Intermezzo" до "найкращих зразків вираження органічного злиття глибоких філософських думок, драматично-інтимних почуттів і задушевного ліризму при висвітленні соціально-етичної та естетичної проблеми в психологізованих образах"[1].

Друга частина новели: "Поїзд летів, повний людського гаму" - це розповідь. Для такого функціонально-смислового типу тексту характерний специфічний, свій видо-часовий контекст[2], що дає змогу співвідношенням видо-часових форм дієслів передати послідовність дій. Саме на розповіді як основному типу мовлення тримається сюжетна лінія твору. Особливою семантичною значимістю і частотою використання в розповідному тексті відзначаються форми минулого часу, на що вказував акад. В.В.Виноградов: "Минулий час доконаного виду, властивий швидкій оповіді, розповіді, відзначається динамізмом"[1]. Статистичні дослідження текстів різних стилів сучасної української літературної мови показали, що "художня проза надає перевагу формам минулого часу"[2].

У загальних рисах така граматична закономірність проступає і в цьому оповідному тексті: поїзд *летів, дратувала* непевність, що *тремтіла* в мені, *сталось, не почув, глушили* голоси, хаос *крутився… хапав*, очі *тонули* та *шукали, були, бричка вкотилась, закувала* зозуля, *почув*, вона *виповняла, таїлась, залягла*; *було* тихо, *стало* скромно. Але тут проявляється і авторська манера М.Коцюбинського і в розповіді минуле уявно подавати як сучасне, вживаючи форми теперішнього часу: "Здавалось, город витягує в поле свою залізну руку за мною і не пускає". Те, що стало предметом розповіді, також живописується, бо в художньому тексті все проектується на образність, а образність - на тему і ідею. Прагнення ліричного героя до тиші, намагання бути самотнім відобразилися з волі автора у специфічному поєднанні розповіді і наступного міркування: "… чи розтулить рука свої залізні пальці, чи пустить мене? Невже я вирвусь від сього зойку та увійду у безлюдні зелені простори? Вони замкнуться за мною, і надаремне клацати буде кістками залізна рука? І буде навколо і в мені тиша?" Невпевнені сподівання ліричного героя

---

[1] Масальський В.І. Мова і стиль творів М.Коцюбинського. К., 1965, с.94.

[2] Иванчикова Е.А. Видо-временной контекст в художественном повествовании. - В кн.: Синтаксис и стилистика. М., 1976, с. 273.

[1] Виноградов В.В. Русский язык. М., 1972, с.444.

[2] Стилістичні параметри стилів. К., 1967, с.101.

підкреслюються граматичним матеріалом тексту: питально-риторичними реченнями і дієслівними формами майбутнього часу.

Слід звернути увагу й на те, що в даній частині є ситуативно-звукописна розповідь: "Одна знайома дама п'ятнадцять літ слабувала на серце… трах-тарах-тах… трах-тарах-тах… Дивізія наша стояла тоді… трах-тарах-тах… Ви куди їдете? Прошу білети… трах-тарах-тах…, трах-тарах-тах". Уривки чиїхось фраз без будь-яких пояснень нагадують читачеві теми вагонних розмов. Періодичне повторення редуплікованого звуконаслідування з алітерацією приголосних звуків зубного зімкнено-проривного глухого твердого *т*, предньоязикового дрижачого дзвінкого твердого *р* і задньоязикового щілинного глухого твердого *х* та з асонансом голосного звука заднього ряду низького піднесення *а* створює в читачеві уявне звуковідтворення ритмічного погойдування поїзда і трахкання на з'єднання колій. Це передано повторенням сполучень твердих приголосних звуків *т, р, х*.

Використання звуконаслідувальних слів як прийом звукоопису для підсилення уявного акустичного сприймання явищ дійсності знаходимо і у восьмій частині новели, де так майстерно описано спів жайворонків. Тут, як і в попередньому описі, використано цілий комплекс мовних засобів, але всі вони характеризують тільки звукові ознаки. Це порівняльні звороти у функції присудка ("Щось *наче свердлить там небо, наче струже метал*"), прикметники й дієприкметники у функції означення (*дрібні, просяні, гострі, колючі* згуки, *свердляча, дзвінка, металева, капризна* пісня), метафоризовані словосполучення (*блискають згуки, дрібно сиплеться регіт на металеву дошку, як шріт*). Уже повний образний опис співу жайворонка конкретизується для звукової виразності ще й варіантами звуконаслідувань *тью-і, тью-і, ті-і-і, трійю-тіх-тіх*, які формують у нашій уяві відповідний звуковий образ: "…От-от, здається… *Тью-ї, тью-ї, ті-і-і*… Ні, зовсім не так. *Трійю-тіх-тіх*…"

Щоб підкреслити, що людина засобами мови може лише наближено передати природне звучання жайворонків, "записати у пам'яті", автор використав двоє звуконаслідувальних слів: "тью-і", "трійю-тіх-тіх". Проте відтворення, адекватного реальному звучанню, немає.

Наступну частинки опису ніби відповідають риторичними питаннями на те, як жайворонки видобувають цей чарівний спів: "*Б'ють дзьобами в золото сонця*? *Грають на його проміннях, наче на струнах*? *Сіють пісню на дрібне сито і засівають нею поля*?"

Динаміка образних нашарувань передається через початкову позицію дієслів теперішнього часу дійсного способу з метафоризованою семою звучання (*б'ють в золото, грають на проміннях, наче на струнах, сіють пісню*). Повтором такої форми підтримується впевненість у реальності образного уявлення.

Відповідь на питання, яким було звучання і як воно творилось, передається через дії, що передають акустичні враження від звучання: *сипле та й сипле… витрушує душу з дзвіночків, струже срібні дошки і свердлить крицю, плаче, голосить і сіє регіт на дрібне сито*; *свердлить мозок, лоскоче серце і тремтить біля вуха чимсь невловимим*. Серед акустичних мікрообразів тільки один зоровий: "Он зірвався один яскравий згук і впав між ними *червоним куколем*".

Закінчується опис поєднанням звукових і зорових відчуттів, для художнього вираження процесу яких прислужились форми минулого часу дієслів з переносним значенням та іменники-мікротеми: "струна", "арфа", "симфонія". Наприклад: "Сіра маленька пташка, як грудка землі, низько *висіла* над полем. *Тріпала* крильцями на місці напружено, часто і важко *тягнула* вгору невидиму струну від землі аж до неба. Струна *тремтіла* й *гучала*. *Тоді*, скінчивши, *падала* тихо униз, *натягала* другу з неба на землю. *Єднала* небо з землею в голосну *арфу* і *грала* на *струнах симфонію* поля. Се було прекрасно".

Мовлення новели "Intermezzo" відзначається підвищеною експресивністю. Вона мотивована ідейно-тематичною основою твору, соціальними і психологічними факторами (показ переживань героя-митця в процесі його ставлення до соціальних змін), естетичною позицією автора, а також типом мовлення новели. В ній оповідь ведеться ліричним героєм, що перебуває в стані складних внутрішніх переживань, часом душевного сум'яття. Майстерна оригінальність мовотворчості М.Коцюбинського виявилася у створенні ефекту безпосереднього літературного розмовного мовлення новели для самовираження героя: зміна почуттів, наплив емоцій органічно відображені як реальні соціально зумовлені і психологічно значимі процеси. Це виявилось у доборі й організації багатьох мовних засобів. Серед них варто відзначити введення в ланцюг

монологічного мовлення вигуків, що відомо, використовуються переважно в сфері діалогічного мовлення.

Вигуки як виразники почуттів, емоцій, оцінок, реакцій у монологічному мовленні ліричного героя є поряд з іншими засобами покажчиками інтенсивності емоцій, мінливості настрою, ситуативності мовлення. Вони використовуються переважно у третій частині, для вираження почуттів захоплення природою (*Ах*, як всього багато: неба, сонця, веселої зелені); незадоволення самим собою у мовленні, зверненому до себе (*Ну от!* Які дурниці); оцінного ставлення до своїх дій. Повернутись до нього спиною – *крий боже!*); здивування героя у мовленні, зверненому до уявних людей (От я їх вже бачу. *Ба-Ба!* Як вас багато...); спонукання ситуативної оцінної реакції (Куди ж ти, куди? *Ха-ха* От дурна псина; у благородна псина – тобі воля дорожче, ніж задоволена злість).

Оригінальністю текстової структури виділяється найважливіша, передостання, кульмінаційна частина новели: “Ми таки стрілись на ниві... – я і людина”.

У першій редакції новели не було слова *таки*. Працюючи над текстом, М.Коцюбинський ввів у наступну редакцію підсилювальну частку *таки*, щоб підкреслити динамізм і наростаюче напруження почуттів героя-митця, який уже не тільки не тікає від людей, а й чекає зустрічі з людиною. Він готовий проникнутись людським болем, готовий до боротьби зі злом. Оповідна частина характеризується змістовою та мовною компресією і через перші три абзаци наче збивається з ритму питальними і окличними реченнями, що передають пробудження, піднесення, душевну відвагу героя: “Ага, людське горе, ти таки ловиш мене? І я не тікаю! Вже натяглися ослаблені струни, вже чуже горе може грати на них!”

Далі мовленнєвий ланцюг в’яжеться на зіткненні двох ліній. Як кінокадри (швидко й коротко), напливають картини людського горя, жахи столипінської реакції, передані у формі невласне прямого розмовного мовлення селянина: “Що говорити? У сім зеленім морі він має тільки краплину. До кого прийшла гарячка та подушила діти, тому ще легше... А в нього аж п’ять ротів, як вітряків, щось треба кинуть на жорна”. Як титри до кінокадрів, подаються лаконічні узагальнення у формі прямої мови ліричного героя: “П’ятеро діток голодних чомусь не забрала гарячка”. Знову невласне пряме розмовне мовлення селянина: “Люди хотіли голіруч землю узяти, а тепер мають: хто їсть сиру, хто копає її в Сибіру...; раз на тиждень становий б’є йому морду”. І зразу ж умовивід ліричного героя у формі неозначеного особового односкладного речення: “Раз на тиждень б’ють людину в лице”. А між цими картинами рефреном звучить імперативна форма дієслова – *говори, говори*. Вона підсилює наростаючу напруженість думок і почуттів, доводить її до кульмінації: “Говори, говори... Як нам світить ще сонце і не погасне? Як можна жити? Риторичні запитання підкреслюють необхідність соціальних змін.

В останньому абзаці експресія викличності до революції й оновлення життя досягається насиченням тексту імперативними форами дієслів: “*Говори, говори. Розпечи* гнівом небесну баню. *Покрий* її хмарами твойого горя, щоб були блискавки й потім. Освіжи землю і небо. *Погаси* сонце й засвіти друге на небі. *Говори. говори...*”.

М.Коцюбинський домагався точності слова, відповідності слова й образу, в процесі роботи над текстом опускав зайве або невиразне. Це можна побачити, зіставивши кілька його редакцій одного уривочка, яким передається майстерність співу жайворонків.

Перша редакція.

“А з неба все сипле і сипле... Витрушує звуки з дзвіночків, струже металеві дошки і сипле стружки додолу... В небі цілі оркестри. Часом зривається звідти, як вогник, окремий звук і впаде на ниви червоною краплею”.

Друга редакція.

“А з неба все сипле і сипле... витрушує звуки з дзвіночків, струже срібні дошки і все те кида додолу... Співають хори, грають в небі цілі оркестри. Часом зірветься з неба яскравий звук і впаде між ниви червоним куколем”.

У другій редакції слово “металеві” замінено більш образним і звучним словом “срібні”, усувається тавтологічний вираз “сипле стружки”, замінюється форма теперішнього часу “зривається” на форму майбутнього часу для узгодження з іншим дієсловом “впаде”, емоційно нейтральне “окремий” (звук) замінюється епітетом “яскравий”, подвійний образ: - звук “як вогник” і “червоною краплею” замінюється одним і більш конкретним – “червоним куколем”.

Третя редакція.

“А з неба сипле і сипле... витрушує душу з дзвіночків, струже срібні дошки, сіє регіт на дрібне сито. А ось зірвався оди яскравий звук і впав між ниви червоним куколем”.

У третій редакції емоційно нейтральне слово “звуки” замінене емоційно інтенсивним “душу” (все найкраще). Появився й новий акустичний образ, переданий словосполученням “сіє регіт на дрібне сито”. Опущено, очевидно, через художню невиразність вислів “і все те кида додолу...” Знято й підсилювальну частку “сіє”, оскільки вона може бути сприйнята як омонім (займенник).

Речення “Співають хори, грають в небі цілі оркестри”, на думку М.М.Коцюбинського, стало зайвим, бо є вже свіжий і незвичний, нетрадиційний образ – “сіє регіт на дрібне сито”. Вираз “часом зірветься... і впаде” замінено конкретно-результативним “А ось зірвався... і впав”.

Остаточна редакція.

“А згори сипле та й сипле... витрушує душу з дзвіночків, струже срібні дошки і свердлить крицю, плаче, голосить і сіє регіт на дрібне сито. Он зірвався один яскравий звук і впав між ниви червоним куколем”.

В остаточну редакцію цього уривка письменник ще ввів слова, семантика яких розрахована на слухове сприйняття: “свердлить крицю, плаче, голосить”, таким чином посилюється акустичний образ співу жайворонків. Словосполучення “з неба” замінено прислівником “згори”. що має більш узагальнене значення, ніж дане словосполучення. Виявляється, що й така незначна деталь, як зміна вказівних часток на початку другого речення (“*А* ось зірвався”... на “*Он* зірвався”), також впливає на сприйняття змісту. Створюється враження віддаленості картини. Герой-митець спостерігає враження віддаленості картини. Герой-митець спостерігає природу.

Висока художність тексту забезпечується відповідністю образної форми змістові. Таку відповідність простежуємо й на фонетичному рівні тексту уривка. Оригінальність пташиного диво-співу передається через алітерації і асонанси акустично-контрастних звуків: *с* (*с*ипле та й *с*ипле, *с*труже, *с*рібні, *с*вердлить, голо*с*ить, *с*іє, *с*ито), *р* (зго*р*и, вит*р*ушує, ст*р*уже, с*р*ібні, све*р*длить к*р*ицю, *р*егіт, д*р*ібне, зі*р*вався, яск*р*авий, че*р*воний), *л* (сип*л*е та й сип*л*е, сверд*л*ить, п*л*аче, го*л*осить), *в, у* (*в*итрущ*у*є, дз*в*іночків, с*в*ердлить, зір*в*а*в*ся, яскра*в*ий з*в*у*к* і *в*па*в* між ни*в*и чер*в*оним), *і* (*і* с*і*є рег*і*т на др*і*бне сито), *а* (зірв*а*вся, яскр*а*вий, вп*а*в) тощо.

Заключна частина починається розповіддю про повернення ліричного героя до міста. Розповідь змінюється міркуванням “Прощайте, ниви...”, яке завершується вираженням спокійної впевненості героя в своїх силах: “Йду поміж люди. Душа готова, струни тугі, наладжені, вона вже грає...”. Митець готовий до боротьби за інтереси народу. В напрямі до формування цієї думки розвивалась образна система новели, її мовне втілення. Мікрообрази природи: зозулине “ку-ку!”, три білих вівчарки, зелені ниви, співуча арфа гречок, сонце, молоко і чорний разовий хліб, спів жайворонків; сонячні промені, як струни у своїй витонченій красі, створені М.М. Коцюбинським для того, щоб підкреслити: природа може дати перепочинок, спокій, поповнити сили, але не може і не повинна давати забуття. Після короткого intermezzo митець мусить повернутися до революційної боротьби.

Новела “Intermezzo” є своєрідним ідейно-естетичним маніфестом письменника, в якому проблема мистецтва тісно пов’язана з проблемою інтелігенції – трудовий народ – революція.

Лінгвістичний аналіз тексту такої образно-поетичної прози, якою є новела М. Коцюбинського “Intermezzo”, не може бути стандартно-схематичним. Кожна частина новели в композиціях твору тематично та ідейно пов’язана з іншими і водночас є окремим сюжетним чи ліричним образом, що й повинне знайти своє відображення в комплексному лінгвістичному аналізі тексту новели.

4. ОСНОВНА І ДОДАТКОВА ЛІТЕРАТУРА

1. Бабенко Л. Г. Филологический анализ текста. Основы теории, принципы и аспекты анализа: Учебник для вузов. / Л. Г. Бабенко – М.: Академический проект; Екатеринбург: Деловая книга, 2004. – 464 с.
2. Гальперин И. В. Текст как объект лингвистического исследования. / И. В. Гальперин. – М.: Наука, 1981. – С. 8–26.
3. Єщенко Т. А. Лінгвістичний аналіз тексту: навч. посіб. / Т. А. Єщенко. – К.: ВЦ «Академія», 2009. – 264 с. (Серія «Альма-матер»).
4. Загнітко А. П. Лінгвістика тексту: Навчальний посібник / А. П. Загнітко.– Донецьк: ДонНУ, 2003. – С. 28 – 37.
5. Загнітко А. П. Український синтаксис (науково-теоретичний і навчально-практичний комплекс). Ч.2: Навч. посібник / А. П. Загнітко. – К.: ІЗМН, 1996. – С. 154–157.
6. Загнітко А. П. Лінгвістика тексту: Теорія і практикум. Науково-навальний посібник. Вид. 2-ге, доп. і перероб. / А. П. Загнітко. – Донецьк: ТОВ “Юго-Восток, ЛТД”, 2007. – 313 с.
7. Ковалик І. І., Мацько Л. І., Плющ М. Я. Методика лінгвістичного аналізу тексту. / І. І. Ковалик, Л. І. Мацько, М. Я. Плющ. – К.: Вища школа, 1984. – 120 с.
8. Кочан І. Лінгвістичний аналіз тексту: Курс лекцій / І. Кочан. – Львів.: Видавничий центр Львівського Національного університету ім. І.Франка, 1999. – 156 с.
9. Крупа М. Лінгвістичний аналіз художнього тексту: Посібник для студентів філологічних спеціальностей вищих навчальних закладів М. Крупа. – Тернопіль: Підручники і посібники, 2008. – 432 с.
10. Купина Н. А. Лингвистический анализ художественного текста / Н. А. Куприна. – М.: Просвещение, 1980. – 78с.
11. Мельничайко В. Я. Лінгвістика тексту в шкільному курсі української мови В. Я. Мельничайко. – К.: Рад. шк., 1986. – 165 с.
12. Мурзин Л. Н., Штерн А. С. Текст и его восприятие / Л. Н. Мурзин, А. С. Штерн. – Свердловск: Изд-во Урал. ун-та, 1991. – 172 с. (ил. 3-68с.)
13. Пасік Н. М. Лінгвістичний аналіз художнього тексту: Навчальний посібник для студентів філологічного факультету / Н.М. Пасік. – Ніжин: Видавництво НДПУ ім. М.Гоголя., 2003. – 206 с.

Словники

1. Великий тлумачний словник сучасної української мови / Уклад. і голов. ред. В Т. Бусел. – К.: Ірпінь: ВТФ “Перун”, 2001. – 1440 с.
2. Головащук С. І. Складні випадки наголошення: Словник-довідник / С. І. Головащук. – К.: Либідь, 1995. – 192 с.
3. Головащук С. І. Українське літературне слововживання: Словник-довідник / С. І. Головащук. – К.: Вища шк., 1995. – 319 с.
4. Горпинич В. О. Словник географічних назв України: Топоніми та відтопонімічні прикметники: Близько 25 000 слів / В. О. Горпинич. – К.: Довіра, 2001. – 526 с.
5. Єрмоленко С. Я., Бибик С. П., Тодор О. Г. Українська мова. Короткий тлумачний словник лінгвістичних термінів / За ред. С. Я. Єрмоленко. – К.: Либідь, 2001. – 224 с.
6. Караванський С. Практичний словник синонімів української мови / С. Караванський. – К.: Кобза, 1993. – 472 с.
7. Коломієць М. П., Регушевський Є. С. Словник фразеологічних синонімів. / М. П. Коломієць, Є. С. Регушевський. – К.: Рад. шк., 1989. – 200 с.
8. Куньч З. Риторичний словник / Ред. Л. О. Пустовіт. – К.: Рідна мова, 1997. – 341 с.
9. Літературознавчий словник-довідник / Р. Т. Гром’як, Ю. І. Ковалів та ін. – К.: ВЦ “Академія”, 1997. – 752 с.
10. Мацько Л. І., Сидоренко О. М., Шевчук С. В. Російсько-український і українсько-російський словник: Відмінна лексика / Л. І. Мацько, О. М. Сидоренко, С. В. Шевчук. – К.: Вища шк., 1992. – 255 с.
11. Непийвода Н. Практичний російсько-український словник: найуживаніші слова і вислови. – К.: Основа, 2000. – 256 с.

12. Новий російсько-український словник-довідник: Близько 65 тис. слів / С. Я. Єрмоленко, В. І. Єрмоленко, К. В. Ленець, Л. О. Пустовіт. – К.: Довіра, 1996. – 797 с.
13. Новий російсько-український словник-довідник юридичної, банківської, фінансової, бухгалтерської та економічної сфери: Близько 85 тис. слів / Уклад. С. Я. Єрмоленко та ін. – К.: Довіра, 1998. – 783 с.
14. Новий тлумачний словник української мови: У 4-х т. / Уклад. В. Яременко, О. Сліпушко. – К.: Аконіт, 1998.
15. Орфоепічний словник української мови: В 2 т. / За ред. М. М. Пещак. – К.: Довіра, 2001.
16. Орфоепічний словник / Уклад. М. І. Погрібний. – К.: Рад. шк., 1984. – 629 с.
17. Полюга Л. М. Словник антонімів / Л. М. Полюга. – К.: Рад. шк., 1987. – 173 с.
18. Словник-довідник з культури української мови / Д. Гринчишин, А. Капелюшний, О. Сербенська, З. Терлак. – К.: Знання, 2004. – 367 с.
19. Словник епітетів української мови / С. П. Бибик, С. Я. Єрмоленко, Л. О. Пустовіт; За ред. С. Я. Єрмоленко. – К.: Довіра, 1998. – 431 с.
20. Словник іншомовних слів / Уклад. Л. О. Пустовіт та ін. – К.: Довіра, 2000. – 1018 с.
21. Словник синонімів української мови: У 2-х т. / А. А. Бурячок, Г. М. Гнатюк, С. І. Головащук та ін. – К.: Наук. думка, 1999 – 2000.
22. Словник української мови: В 11-ти т. / І. К. Білодід (гол. ред.) та ін. – К.: Наук. думка, 1970 – 1980.
23. Словник труднощів української мови / Д. Г. Гринчишин, А. О. Капелюшний, О. М. Пазяк та ін.; За ред. С. Я. Єрмоленко. – К.: Рад. школа, 1989. – 336 с.
24. Універсальний довідник-практикум з ділових паперів / С. П. Бибик, І. Л. Михно, Л. О. Пустовіт, Г. М. Сюта. – К.: Довіра: УНВЦ “Рідна мова”, 1997. – 399 с.
25. Фразеологічний словник української мови: У 2-х т. / Уклад.: В. М. Білоноженко та ін. – К.: Наук. думка, 1993.

Бібліографічний покажчик термінологічних словників

детально представлено за розділами у виданні: Кульчицька Т. Українська лексикографія XIII – XX ст.: Бібліографічний покажчик / Т. Кульчицька. – Львів: Львівська наукова бібліотека ім. В. Стефаника, 1999. – 359 с.

5. КРИТЕРІЇ ОЦІНЮВАННЯ ЗНАНЬ СТУДЕНТІВ

Оцінка знань студентів із курсу «Лінгвістичний аналіз тексту» є комплексною, становить еквівалент усієї сукупності теоретичних відомостей, умінь і навичок, набутих у процесі засвоєння курсу, і виставляється згідно з «Тимчасовим положенням про кредитно-модульну систему організації навчального процесу в Мелітопольському державному педагогічному університеті».

Підсумкове семестрове оцінювання включає результати аудиторної та самостійної роботи студентів, а також виконання індивідуального навчально-дослідного завдання (ІНДЗ). Максимальна кількість балів, яку може набрати студент у процесі вивчення дисципліни, – 100: (25 балів за перший періодичний контроль + 20 за другий + 5 за виконання ІНДЗ) × 2. Додатково студенти набирають бали за відповіді на семінарських заняттях (до 3 -х балів) та за складання тем, винесених на самостійне опрацювання (до 3-х балів), які вираховуються шляхом поділу середньоарифметичної оцінки на 2.

Якість аудиторної та самостійної роботи студентів перевіряється під час періодичного контролю, який здійснюється у формі модульної (контрольної) роботи. Загалом модульна робота оцінюється 25 балами.

Контрольна робота може складатися з тестових завдань, суджень, лаконічних та розгорнутих відповідей.

За кожне правильно виконане тестове завдання або судження виставляється 1 бал.

Питання, які передбачають лаконічні відповіді, повинні бути структуровані в такий спосіб, щоб кожний їх смисловий складник оцінювався 1 балом. Таким чином, за лаконічну відповідь виставляється стільки балів, скільки правильних смислових складників є в ній.

Розгорнуті відповіді оцінюються за 5-бальною шкалою.

- 5 балів: студент дав вичерпну відповідь на поставлені питання і виявив глибокі ґрунтовні знання з певної теми, продемонстрував обізнаність із теорії лінгвістики тексту, точність у термінологічному окреслені поняття; добре володіє технікою виділення компонентів лінгвістичного аналізу художнього і нехудожнього текстів при всіх способах творення слів. Під час відповіді студент викладає засвоєний програмовий матеріал не за механічно завченим текстом підручника, а осмислено, проявляючи глибоке розуміння суті опрацьованого питання, висловлюючи і своє власне бачення мовних явищ. Уміє узагальнювати, робити висновки на основі конкретного матеріалу.
- 4 бали: студент правильно і майже в достатньому обсязі дав відповідь на поставлені запитання, що підтверджує його глибокі знання з предмета, показав розуміння основних понять лінгвістичного аналізу тексту, але окремі моменти не дістали належного з'ясування. При виділенні складових лінгвістичного аналізу тексту припускався незначних помилок.
- 3 бали: студент частково орієнтується в матеріалі, недостатньо знайомий із загальною теорією лінгвістичного аналізу тексту, проявляє поверховість суджень, не вміє пояснити суті аналізу конкретного аналізованого художнього і нехудожнього текстів, не може самостійно з’ясувати певні чинники в аналізі дібраних текстів.
- 2 бали: студент допустив істотні помилки у викладі матеріалу, порушив логіку відповіді, відтворив матеріал на елементарному рівні, називаючи окремі факти. Виконуючи лінгвістичний аналіз тексту, припускався значної кількості помилок.

1 бал: студент не зміг викласти зміст питання, погано орієнтується в матеріалі, не володіє мовознавчою термінологією.

0 балів: відповідь відсутня.

Індивідуальне навчально-дослідне завдання оцінюється за 5-бальною шкалою.

5 балів:

студент чітко розуміє зміст завдання і вільно володіє спеціальною термінологією; лінгвістичний аналіз дібраного тексту викладає творчо, глибоко, послідовно висловлює власну думку; правильно застосовує знання із суміжних дисциплін для вирішення практичних завдань чи проблем; дослідницьке завдання має правильне вирішення; повністю розкрито зміст теми; виконання практичної частини завдання відповідає теоретичним висновкам. Припускається 2-3 неточності, які не впливають на загальний зміст роботи;

4 балів:

студент правильно розкриває основний зміст роботи та умов завдання; оперує необхідними термінами; лінгвістичний аналіз дібраного тексту викладає ґрунтовно, послідовно; демонструє достатньо глибокий аналіз мовознавчого матеріалу. У відповіді можливі 1-2 неточності у використанні спеціальної термінології, неістотні помилки у висновках, узагальненнях, які не впливають на конкретний зміст;

3 балів:

студент загалом правильно викладає зміст питання, але не завжди послідовно; виявляє труднощі в лінгвістичному аналізі дібраного тексту; не використовує знань із суміжних дисциплін; помиляється у вживанні спеціальної термінології; робить поверхові висновки.

2 бали:

студент не зміг зробити лінгвістичний аналіз дібраного тексту, не вживає спеціальні терміни; робить грубі помилки в кінцевих висновках;

1 балів:

студент не зміг зробити лінгвістичний аналіз тексту; не вживає спеціальні терміни; висновки в роботі відсутні.

До загальної суми балів додаються бали за самостійну роботу, яка не може бути оцінена більше, ніж 3 бали.

Підсумкова оцінка виставляється за національною шкалою (100 балів) та шкалою ECTC і має такий вигляд

За шкалою ECTS	**За національною шкалою**	**За 100 бальною шкалою**	**Пояснення**
A	Відмінно	90-100	Відмінне виконання
BC	Добре	75-89	Вище середнього рівня
DE	Задовільно	60-74	Вище середнього рівня
FX	Незадовільно з можливістю повторного складання	35-59	Необхідне повторне складання
F	Незадовільно з обов'язковим повторним курсом	1-34	Необхідний повторний курс навчання

Кінцевою формою звітності є залік.

Для того, щоб отримати залік, студент повинен набрати не менше 60 балів.